

Strukturförändringar under finanskrisen – en kartläggning

Finanskrisen 2008–2009 ledde till en av de djupaste konjunktur-
nedgångar som svensk ekonomi har upplevt. Den här rapporten
behandlar de strukturella förändringarna i den svenska ekonomin
under krisåren. Den kartlägger när och hur djupt ekonomin
drabbades av finanskrisen och ger en sammantagen bild av krisens
genomslag i näringslivet.

Dnr. 2012/006
Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon: 010 447 44 00
Telefax: 010 447 44 01
E-post: info@tillvaxtanalys.se
www.tillvaxtanalys.se

För ytterligare information, kontakta Tomas Hagberg
Telefon: 010-447 44 74
E-post: tomas.hagberg@tillvaxtanalys.se

Förord

Denna rapport behandlar strukturella förändringar i den svenska ekonomin under finanskrisen 2008–2009. Den är en delrapport inom ramen för regeringsuppdraget *Analys av strukturförändringar och finanskrisen* i Tillväxtanalys regleringsbrev för 2012. Uppdraget går i huvudsak ut på att analysera hur det svenska näringslivet påverkades av finanskrisen och att analysera de nationella och regionala krisåtgärder som riktades mot näringslivet. Syftet med denna delrapport är att med övergripande mått på ekonomins utveckling kartlägga när och hur djupt den svenska ekonomin drabbades av finanskrisen. Detta jämförs också med tidigare kriser. Rapporten är i huvudsak en övergripande kartläggning och analys av statistik över ekonomins utveckling före, under och efter krisen.

Resultatet visar att krisen, definierad som nedgången i industriproduktionen och exporten, för svenskt vidkommande var djup men relativt kortvarig. Sveriges samlade BNP föll med 6,3 procent mellan tredje kvartalet 2008 och tredje kvartalet 2009. Tjänstesektorn minskade endast marginellt samtidigt som industrin minskade mer, med en väldigt stor nedgång i fordonsindustrin. Men återhämtningen var snabb. Både tjänstesektorn och industrin växte kraftigt åren efter den mest akuta krisen även om hårt drabbade branscher hade en brantare uppförsbacke. De internationella effekterna av finanskrisen är dock så stora att det ännu inte går att avgöra den långsiktiga inverkan på Sveriges näringsliv.

Rapporten har vissa begränsningar som man ska vara medveten om vid tolkning av de resultat och slutsatser som presenteras här. Analysen utgår ifrån traditionella nationalekonomiska storheter såsom produktionsvolym, sysselsättningsnivåer och investeringsflöden. Dessa har valts för att säkerställa datatillgången och jämförbarheten med tidigare studier. Samtidigt beskriver dessa mått inte företagets hela verklighet. Dessutom är tiden som gått sedan finanskrisen väldigt kort. Det gör att denna rapport ger en första bild av hur näringslivet påverkades av krisen men att utvecklingen kan ses i annat ljus i framtiden.

Syftet med denna studie var att ge en aggregerad bild av finanskrisens genomslag i näringslivet, och regionala och branschspecifika fördjupningar görs i endast begränsad omfattning. Rapporten kommer därför i nästa fas att följas upp med en mer djupgående analys av strukturförändringar under finanskrisen, branschmässiga och regionala. Där kommer även utvecklingen att jämföras med andra länder.

Professor Magnus Lindmark har lett arbetet med att framställa delrapporten, fil.dr. Jonatan Svanlund har författat huvuddelen av texten, fil.dr. Fredrik Olsson Spjut har författat de texter som rör regional utveckling samt nyföretagande och konkurser under finanskrisen. Delrapporten är en del av projektet *Analys av strukturförändringar och finanskrisen* och kommer att användas som ett vidare underlag inom det. Projektledare för projektet är Tomas Hagberg, analytiker på Tillväxtanalys.

Östersund, maj 2013

Sofia Avdeitchikova, avdelningschef

Innehåll

Sammanfattning	7
Summary	8
1 Inledning	9
1.1 Strukturförändringar kan följa finanskrisen	9
1.2 Teorier kring strukturomvandling	10
1.3 Historiskt perspektiv på strukturomvandling	10
1.4 Strukturomvandlingen är svår att mäta	11
1.5 Näringslivets olika grenar studeras	12
1.6 Rapportens upplägg	12
2 Finanskrisen – några fakta	13
2.1 Nedgång av ekonomisk aktivitet vid kriser	13
2.1.1 Nedgång av industriproduktionen	13
2.2 Finanskrisen ur ett historiskt perspektiv	14
2.2.1 Krisen 1920–1924	15
2.2.2 Krisen 1930–1934	16
2.2.3 Krisen 1975–1979	16
2.2.4 Krisen 1990–1994	17
2.3 Finanskrisens förlopp i Sverige	18
2.3.1 Industriproduktion	18
2.3.2 Sysselsättning och arbetslöshet	20
2.3.3 BNP från användarsidan	23
2.4 Nyföretagande och konkurser under finanskrisen	25
2.5 Diskussion om finanskrisens effekter	27
3 Strukturförändringar i svensk ekonomi 2000–2011	29
3.1 Strukturförändringar från produktionssidan	29
3.1.1 Ekonomins sektorer har utvecklats olika	29
3.1.2 Ekonomins utveckling i fasta priser	31
3.1.3 Diskussion kring sektorers strukturförändringar	32
3.2 Strukturförändringar och produktionsfaktorer	33
3.2.1 Strukturförändringar och sysselsättning	33
3.2.2 Strukturförändringar och investeringar	37
3.2.3 Strukturförändringar och produktivitet	40
3.3 Strukturförändringar från användarsidan	44
3.3.1 Konsumtionens, investeringarnas och exportens andelar av BNP	44
3.3.2 Konsumtion, investeringar och export i fasta priser	45
3.3.3 Diskussion kring strukturförändringar	47
3.4 Strukturförändring ur ett regionalt perspektiv	48
3.4.1 BRP-utveckling i olika län	48
3.4.2 BRP-utveckling i olika regiongrupper	52
3.4.3 Krisen ur ett kommunalt perspektiv	53
4 Avslutande diskussion	56
5 Litteraturlista	59

Sammanfattning

Finanskrisen som bröt ut under hösten 2008 är den senaste i en rad djupa kriser som har drabbat Sverige under de senaste 150 åren. Denna rapport kartlägger strukturförändringarna i svensk ekonomi under perioden 2000–2011 med hjälp av tillgänglig statistik. Fokus har varit att jämföra förändringar före och efter finanskrisens genomslag 2008–2009. Denna tidsavgränsning innebär att vi inte fördjupar oss i potentiella följd effekter av finanskrisen som skulle kunna gå via den globala ekonomin men som ännu inte fullt ut har nått fram till det svenska näringslivet.

Finanskrisen ledde till en av de djupaste konjunkturedgångar som svensk ekonomi har upplevt, och nedgången var koncentrerad till industriproduktion, export och investeringar som föll kraftigt. Krisen blev dock relativt kortvarig och under 2010 växte den svenska ekonomin snabbt. Trots att finanskrisen ledde fram till en djup BNP-nedgång kom den inhemska efterfrågan – såväl privat som offentlig – inte att påverkas negativt.

I en historisk jämförelse uppvisar den senaste finanskrisen likheter med krisen i början av 1930-talet förutom att arbetslösheten inte steg lika kraftfullt. Detta kan möjligen förklaras av att sysselsättningsintensiva branscher inom såväl privat som offentlig tjänsteproduktion inte drabbades lika allvarligt av krisen. Detta förstärker bilden av att krisen berodde på internationella faktorer och inte var en inhemska kris likt den Sverige upplevde i början av 1990-talet.

En av de hårdast drabbade branscherna var tillverkningsindustrin som trots en snabb återhämtning hade en lägre produktionsvolym 2011 jämfört med före krisen. Tillverkningsindustrin uppvisade tecken på att ha minskad betydelse för svensk ekonomi – i andelar av BNP, sysselsättning och investeringar – även åren före krisen. Därmed kan finanskrisen ses som en förstärkning av tendenserna före krisen. Om man studerar fasta priser (volymutveckling) i stället för löpande priser ökar snarare tillverkningsindustrins andel av BNP något. Detta indikerar att priset på tillverkningsindustrins varor har sjunkit i relation till den övriga ekonomin.

Den tjänsteproducerande sektorn ökade sin betydelse, framför allt när det gäller sysselsättning där uthyrning av personal ingår. En av de snabbast växande branscherna inom den privata tjänstesektorn är hälso-, omvårdnads- och utbildningsbranschen som till stor del finansieras av offentliga medel. Därmed har det uppstått en diskrepans mellan den offentliga produktionen och konsumtionen, där den senare vuxit snabbare. En del av förskjutningen mellan sektorerna beror därför på en institutionell förändring som mer gäller huvudmannaskap snarare än att vara en reell förskjutning mellan olika typer av produktion.

Under hela perioden 2000–2011 hade den svenska ekonomin ett historiskt stort överskott i handelsbalansen i förhållande till BNP. Därmed kan den svenska ekonomin sättas in i en internationell kontext av obalanser där vissa länder har uppvisat ett konstant överskott i handelsbalansen och andra ett underskott. En viktig framtidsfråga blir därmed hur dessa obalanser kommer att utvecklas och hur svensk ekonomi skulle klara en eventuell omställning från exportledd tillväxt till ett ökat beroende av den inhemska efterfrågan.

Summary

This report analyzes the structural changes in the Swedish economy during the period 2000–2011, focusing on the effects of the financial crisis of 2008–2009. This delimitation precludes a deeper analysis of the potential secondary effects of the financial crisis that might permeate the global economy but are yet fully to reach that of Sweden.

The analysis is broad and focuses on a number of different structural dimensions. The financial crisis led to one of the deepest recessions ever experienced by the Swedish economy. Industrial production took the brunt of the decline, while exports and investments also dropped sharply. The crisis was relatively short-lived, however, and the Swedish economy grew rapidly in 2010. Despite the financial crisis leading to a deep fall in GDP, domestic demand – both private and public – was not adversely affected.

The recent financial crisis shows much similarity to that of the early 1930s, with one exception: a lower rise in unemployment. This can be explained by labor-intensive industries in both private and public service provision being less severely affected by the crisis, reinforcing the image of a crisis generated by international factors.

The manufacturing sector was greatly affected, with the volume of industrial production lower in 2011 than pre-crisis, despite a rapid recovery. The sector had been showing signs of reduced importance for the Swedish economy even before the crisis. The report discusses this development, and raises a number of objections to the apprehension of manufacturing's declining importance. Some methodological issues are also discussed concerning how one should measure industrial development. If constant prices are used instead of current prices, for example, manufacturing's share of GDP increases somewhat. This indicates that prices for manufacturing industry have developed less strongly than prices for the rest of the economy.

Effects of outsourcing are also discussed, together with how this might affect employment in manufacturing. One of the fastest-growing industries during this period was the private health care and education sector. This industry is largely financed by public funds, and one can see that public consumption has grown faster than public production. This means that some growth of private services is attributable to institutional changes rather than to a real shift among different types of production/consumption patterns.

Throughout the period 2000–2011, the Swedish economy experienced a historically high level of trade surplus in relation to GDP. The Swedish economy can therefore be seen in an international context of imbalances in which some countries have shown a steady trade surplus while others have shown a deficit. An important issue for the future is thus how these trade imbalances will evolve and how the Swedish economy might cope with a potential shift from export-led growth to increased reliance on domestic demand.

1 Inledning

När den amerikanska banken Lehman Brothers gick i konkurs i september 2008 utlöstes en djup finansiell kris som snabbt spred sig över världen. Finanskrisen nådde snart den reala ekonomin och drabbade även Sverige svårt när efterfrågan på svenska exportprodukter rasade. Mellan tredje kvartalet 2008 och tredje kvartalet 2009 föll BNP med 6,3 procent och det var framför allt den konkurrensutsatta exportindustrin som drabbades. Under 2010 och 2011 återhämtade sig den svenska ekonomin relativt snabbt, men i mitten av 2011 ökade den finansiella oron igen när statsskuldproblematiken i främst Grekland, Italien, Irland och Spanien blev uppenbar. Även den svenska konjunkturen visade tydliga tecken på avmattning under 2012.¹

Finanskrisen är den senaste i en rad djupa kriser som har drabbat Sverige under de senaste 150 åren. Dessa kriser har sinsemellan haft olika orsaker, förlopp och konsekvenser, men de har i allmänhet haft långsiktiga effekter på samhällsekonomin. Utifrån den senaste ekonomiska krisen blir frågan hur den kom att påverka den svenska ekonomin och om den gav upphov till några bestående strukturförändringar.²

1.1 Strukturförändringar kan följa finanskrisen

Denna rapport undersöker strukturförändringar i svensk ekonomi under perioden 2000–2011 med hjälp av tillgänglig statistik. Särskild uppmärksamhet ägnas förändringar före och efter finanskrisens genomslag under 2008–2009. Analysen är bred och fokuserar på ett antal olika strukturdimensioner. Eftersom finanskrisens förlopp är utdraget har begreppet finanskris operationaliserats till den djupa nedgång i framför allt industriproduktion och export som ägde rum under andra halvåret 2008 och första halvåret 2009. Rapporten berör inte de direkta orsakerna till finanskrisen eftersom dessa till stor del går att finna i USA och i det globala finansiella systemet. Detta motiverar fokuseringen på de effekter som svensk ekonomi upplevde under och efter krisen.

Sverige är en liten och öppen ekonomi där exporten utgör en stor del, och därför är den internationella utvecklingen viktig för landets ekonomi. Till följd av detta analyserar denna rapport också den svenska utvecklingen i ett jämförande internationellt perspektiv. Här utgår rapporten främst från begreppet obalanserad tillväxt.³ Med det avses att vissa länder, däribland Sverige, kom att uppvisa ett handelsöverskott från 2000-talets början medan andra länder, såsom USA och länderna i södra Europa, upplevde ett underskott. Frågan om strukturella förändringar i efterdyningarna av finanskrisen berör därför hur dessa obalanser i världsekonomin har kommit att utvecklas, hur de påverkar Sverige och vad det kan innebära för den framtida ekonomiska utvecklingen.

I rapporten analyseras även kriser och strukturförändringar med utgångspunkt i teorier om så kallade tillväxtregimer. Centralt i dessa teorier är att stora tekniska system eller utvecklingsblock utgör basen för hur företag producerar och distribuerar varor och tjänster under en given historisk epok. Dessa epoker är således strukturellt homogena. Exempel på stora tekniska system som tidigare har skapat tillväxtregimer är ångmaskinen under slutet

¹ För en översikt om finanskrisens förlopp, se Rogoff, Kenneth S & Reinhart, Carmen (2010), "Annorlunda nu? Åtta sekel av finansiell dårskap", Stockholm: SNS Förlag.

² Strukturförändringar innebär i detta sammanhang att näringslivets förutsättningar förändras över tiden så att gamla företag försvinner och omvandlas och nya kommer till.

³ Se exempelvis Krugman, Paul (2012), "End this depression now!", New York: W.W. Norton & Company.

av 1700-talet, förbränningsmotorn under mellankrigstiden och informations- och kommunikationsteknik under slutet av 1900-talet.⁴

1.2 Teorier kring strukturomvandling

För svenskt vidkommande har ekonomhistorikern Lennart Schön lanserat en tes om så kallade strukturcykler där djupa strukturkriser dyker upp med ungefär 40–45 års mellanrum. En hel strukturcykel skapas av ett utvecklingsblocks uppgång och fall. Utvecklingsblocket bygger på en basinnovation kring vilken det uppstår en svärm av komplementariteter – ekonomiska aktiviteter som ingår i ett ömsesidigt beroende och som tillsammans skapar tillväxt i ekonomin. Skapandet av ett sådant utvecklingsblock definieras som en omvandlingsfas. Under omvandlingen ökar investeringskvoten och ekonomin omvandlas när ett nytt utvecklingsblock formeras. Denna omvandling för med sig en tröghet på grund av flaskhalsar kring denna nya teknologi, exempelvis arbetskraft utan rätt kunskaper och ett högt relativpris för den nya tekniken inledningsvis. Utifrån detta menar Schön att produktivitetstillväxten är låg under dessa omvandlingsfaser.

I takt med att utvecklingsblocket når en mognadsfas och flaskhalsar elimineras ökar produktiviteten, dvs. de tidigare investeringarna bär frukt och ekonomin rör sig mot en ökad grad av rationalisering. Därmed ökar också konkurrensen mellan företag. Under rationaliseringsfasen sker alltså tillväxten inom det etablerade utvecklingsblocket. Tillväxten är då högre än under omvandlingsfasen.

Relativpriserna associerade till det rådande utvecklingsblocket sjunker och därmed ökar också konsumtionen, och reallönerna stiger. Slutligen har utvecklingsblockets tillväxtpotential uttömts. Den tilltagande konkurrensen mellan företag under rationaliseringsfasen minskar lönsamheten och till slut når ekonomin fram till en strukturkris. Krisen utlöses ofta av en exogen faktor (börskrasch eller oljekris) som dock inte är grundorsaken till krisen. Problemet är egentligen en minskad förmåga att skapa vinster och öka produktiviteten inom ramarna för utvecklingsblocket, och därför krävs investeringar i ny teknologi för att häva krisen. Vanligen har teknologin uppstått under rationaliseringsfasen men krisen krävs för att investeringarna ska omallokeras från det gamla till det nya utvecklingsblocket. När detta sker omvandlas ekonomin på nytt och en ny strukturcykel inleds. Detta kan ske genom att äldre företag och branscher ersätts av nya eller att existerande företag och branscher får en annan inriktning. Denna process brukar kallas kreativ förstörelse efter den österrikiska ekonomen Joseph Schumpeters benämning på fenomenet.

1.3 Historiskt perspektiv på strukturomvandling

Utifrån den senaste finanskrisen och dagens konjunkturuppgifter kan det vara värt att notera att den svenska ekonomin drabbades av strukturkriser omkring år 1850, 1890–95, 1930–35 och 1970–75. Enligt detta perspektiv bör en strukturkris inträffa i början av 2010-talet.⁵ Det är dock inte säkert att finanskrisen 2008 verkligen var denna stora strukturkris. I detta sammanhang är det också omöjligt att gå på djupet i den frågan. Det har gått för kort tid sedan krisen för att kunna göra statistiskt säkerställda tidserieanalyser som visar

⁴ Schön, Lennart (2006), "Tankar om cykler", Stockholm: SNS förlag.

⁵ Schön, Lennart (2007), "En modern svensk ekonomisk historia", Stockholm: SNS förlag. Se även Peter Vikström (2002) för en annan periodisering som utgår från begreppet tillväxtregimer. Här ligger fokus snarare på tidseriebrott för olika makrovariabler som får utgöra en regim. Även här görs en koppling (om än indirekt) till tekniska system.

eventuella trendbrott gällande tillväxttakter och produktivitet utveckling. Än svårare är det att identifiera utvecklingsblock och avgöra huruvida ett tekniskt systems potential att generera ekonomisk tillväxt är uttömd. Tolkningen måste därför bli mer tentativ, vilket i vetenskaplig mening avspeglar en genuin osäkerhet.

Det strukturanalytiska perspektivet är dock värdefullt när det gäller att analysera orsaker och åtgärder kring ekonomiska kriser. Enkelt uttryckt är frågan huruvida krisen är ett uttryck för en för låg effektiv efterfrågan i förhållande till produktionskapaciteten eller om det är en strukturkris. Är krisens kärna en för låg effektiv efterfrågan – vilket den amerikanska ekonomen Paul Krugman⁶ hävdar – kan penning- och finanspolitik användas för att öka den ekonomiska aktiviteten. Krisen kan dock också vara ett uttryck för en djupare strukturell kris, där tillväxtpotentialen ligger i nya teknologier och utvecklingsblock, och då har vi en mer eller mindre omfattande omställning av den svenska ekonomin framför oss som får såväl regionala som branschmässiga konsekvenser.

1.4 Strukturomvandlingen är svår att mäta

Strukturförändringar kan definieras och mätas på olika sätt. En enkel ansats är helt enkelt att studera hur ekonomins sammansättning förändras över tid. Frågan är då hur graden av strukturomvandling ska mätas. Lennart Schön använder relationen mellan investeringar och löneandelen av förädlingsvärdet som indikatorer. Under en omvandlingsfas ökar investeringarna samtidigt som lönernas andel av BNP minskar och bruttovinstandelen ökar. Detta är dock bara ett indirekt bevis på om ekonomin omvandlas samt i så fall hur.⁷ Ett annat mått är att studera omvandlingen från produktionssidan, exempelvis hur olika sektors andelar av den totala produktionen (BNP) förändras över tid. Lindmark och Vikström har mätt förändringsgraden mellan två tidpunkter. Detta mått används för att identifiera perioder av hög respektive låg grad av förskjutningar mellan olika sektorer när det gäller förädlingsvärdets andel av BNP.⁸ Det finns ett annat mått som har tillämpats för att diskutera graden av strukturförändring utifrån omallokering av arbetskraft, nämligen den så kallade ”shift-share”-analysen. Här delas produktivitetstillväxten upp på *inombranscheffekter*, som fångar upp hur produktiviteten förändras genom rationalisering och effektivisering inom branscherna, och på *struktureffekter* som mäter hur produktivitetstillväxten förändras när arbetskraften flyttas mellan sektorer med olika produktivitetsnivå och produktivitetstillväxt.⁹ Ansatsen fångar dock inte helt upp den bärande tanken i begreppet utvecklingsblock, som bygger på ömsesidigt förstärkande tillväxtimpulser mellan olika sektorer som är direkt eller indirekt kopplade till en grundläggande teknologi. Ett annat sätt är att exempelvis hitta strukturella brott genom en tidserieanalys som rör tillväxttakterna av produktion eller produktivitet utveckling (arbets- eller totalfaktorproduktiviteten).¹⁰

Denna undersökning använder dock inte de måtten eftersom det gäller en relativt kort tidsperiod och måtten enbart operationaliserar en relativt förenklad variant av begreppet utvecklingsblock. Undersökningen bygger därför på en deskriptiv analys av ekonomins

⁶ Krugman, Paul (2012), “End this depression now!”, New York: W.W. Norton & Company.

⁷ För en kritik, se Lindmark, Magnus & Vikström, Peter (2004).

⁸ Lindmark, Magnus & Vikström, Peter (2002), “The determinants of structural change: transformation pressure and structural change in Swedish Manufacturing Industry 1870-1993”, *European Review of Economic History*, Vol. 6 ss. 87-110.

⁹ Anderson, Lars-Fredrik & Lindmark, Magnus (2008), “Is Structural Change Speeding Up? The case of Sweden 1850-2000”, *Scandinavian Economic History Review*, No.56:3 ss. 192-208.

¹⁰ Se exempelvis Vikström (2002).

förändringar under perioden. Vi studerar omvandlingen främst genom att undersöka hur olika sektors andelar av BNP förändrades under den avgränsade tidsperioden.

1.5 Näringslivets olika grenar studeras

En annan frågeställning rör hur grov sektorsindelningen ska vara. I denna rapport håller vi oss huvudsakligen till den grövsta SNI-indelningen¹¹ som är uppdelad efter varu- produktion, privat tjänsteproduktion och offentlig produktion. Vi gör dock några nedslag där vi analyserar ekonomin på en mer finfördelad nivå. Vi kommer att analysera hur olika sektors bidrag (förädlingsvärden) till den samlade produktionen (BNP eller summan av alla förädlingsvärden) förändrades under perioden samt hur användandet av olika produktionsfaktorer (arbete och kapital) förändrades mellan olika sektorer. Till detta kommer även en analys av den relativa produktivitetens utvecklingen mellan olika sektorer och branscher. Slutligen gör vi en genomgång av hur ekonomin har förändrats från användarsidan. Detta svarar delvis mot Schöns indikatorer på omvandling. Vi kommer även att diskutera krisens regionala effekter. Före genomgången av de strukturella förändringarna går vi i genom finanskrisens omfattning ur ett historiskt perspektiv. Därmed sätts krisen in i ett jämförande historiskt perspektiv där den grundläggande frågan är om krisens djup och förlopp bär likheter med tidigare kriser.

Trots att ekonomiska kriser kan visa likhet i nedgångens mönster har de olika kriserna haft olika orsaker och förlopp. Kunskapen om hur de övervanns och vilka långsiktiga effekter de fick kan dock användas som referens, vilket gör att vi mer precist kan peka ut skillnader mellan finanskrisen och andra kriser. Detta ökar vår förståelse om finanskrisens förlopp och möjliga konsekvenser.

1.6 Rapportens upplägg

I avsnitt två ger vi en bakgrund till finanskrisen och en översiktlig beskrivning av förloppet för Sveriges del. Här diskuteras också effekter på nyföretagande och konkurser. I avsnitt tre diskuterar vi strukturella förändringar i exempelvis produktion, sysselsättning och investeringar samt presenterar och diskuterar förändringar i produktivitet i olika sektorer. Dessutom finns där en regionalt fördjupad analys av produktionen. I det fjärde och sista avsnittet diskuteras resultaten av rapporten.

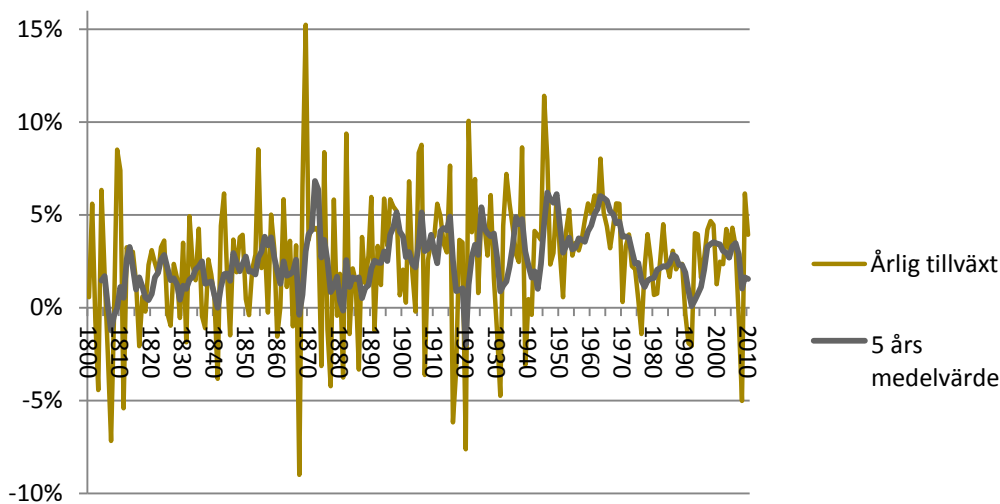
¹¹ SNI står för svensk näringsgrensindelning och görs av Statistiska centralbyrån baserat på internationella överenskommelser.

2 Finanskrisen – några fakta

2.1 Nedgång av ekonomisk aktivitet vid kriser

Denna studie undersöker effekterna av finanskrisen för den svenska ekonomin. Som nämntes tidigare är det därför viktigt att jämföra denna nedgång i ekonomin med tidigare ekonomiska kriser, dels för att se hur djup denna nedgång var sett ur ett historiskt perspektiv, dels för att studera likheter och skillnader med tidigare krisförlopp. Figur 1 visar BNP-tillväxten för perioden 1800–2011, mätt som årlig tillväxt och som femårs-medelvärde.

Figur 1 BNP-tillväxt, årligen samt fem års medelvärde, 1800–2011

Källa: Krantz och Schön (2007) samt SCB nationalräkenskaperna.

Enligt figuren har ett antal kriser inträffat i Sverige sedan den inledande industrialiseringen i mitten av 1800-talet. Kriserna före 1870, till exempel de så kallade storsvagåren kring 1868, var dock främst relaterade till exogena faktorer såsom missväxt och effekter av Napoleonkrigen. De kriser som vi främst fokuserar på är (a) krisen under 1870-talet, ofta benämnd som den långa depressionen, (b) den stora krisen vid 1900-talets början, (c) den så kallade deflationskrisen 1920–1921, (d) den stora depressionen i början av 1930-talet, (e) 1970-talskrisen som ibland förknippas med den första oljekrisen 1973, samt (f) fastighets- och bankkrisen i början av 1990-talet. Notera att tillväxten även var låg kring de båda världskrigen.

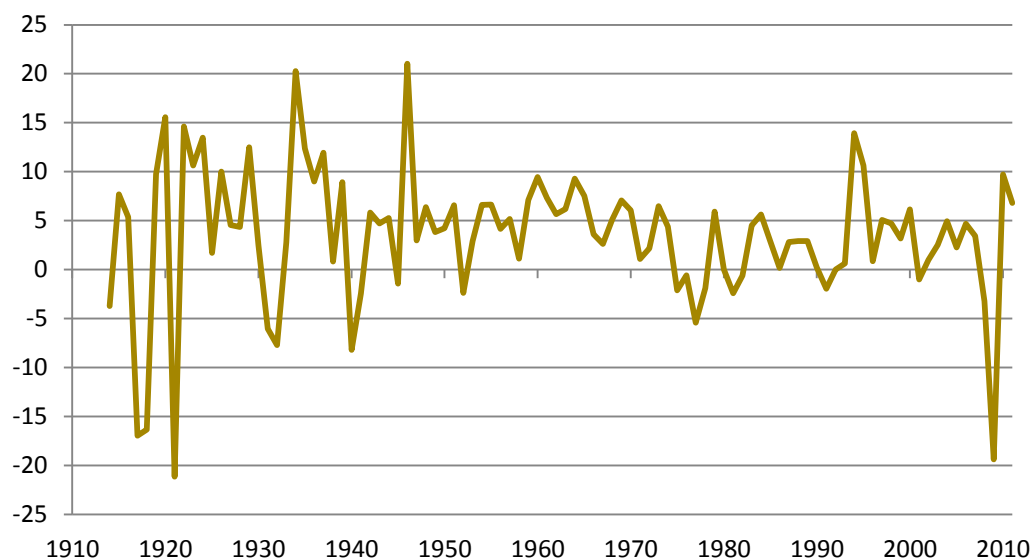
Figur 1 visar att finanskrisen var en av de djupaste konjunktur nedgångar som den svenska ekonomin har upplevt i fredstid. Finanskrisen var således betydligt djupare än både 1990-talskrisen och 1970-talskrisen, och snarast jämförbar med kriserna i början av 1920- samt 1930-talen.

2.1.1 Nedgång av industriproduktionen

Vi vet att finanskrisen främst drabbade Sverige via nedgången i exportindustrin. Det är därför relevant att också studera industriproduktionens utveckling i ett historiskt

jämförande perspektiv. Figur 2 visar utvecklingen av industriproduktionsindex¹² mellan 1914 och 2011.

Figur 2 Industriproduktionsindex 1914–2011, årlig tillväxt, procent

Källa: SCB Industriproduktionsindex.

Av figuren framgår att finanskrisen var lika djup som 1920-talskrisen när det gäller industriproduktionens bortfall, och varken 1930-, 1970- eller 1990-talskrisen innebar lika djupa nedgångar av industriproduktionen. Både finanskrisen och krisen på 1920-talet var djupa och korta nedgångar som följdes av snabba återhämtningar. I båda fallen var kraftigt minskad utländsk efterfrågan på svenska industrivaror centrala element.

2.2 Finanskrisen ur ett historiskt perspektiv

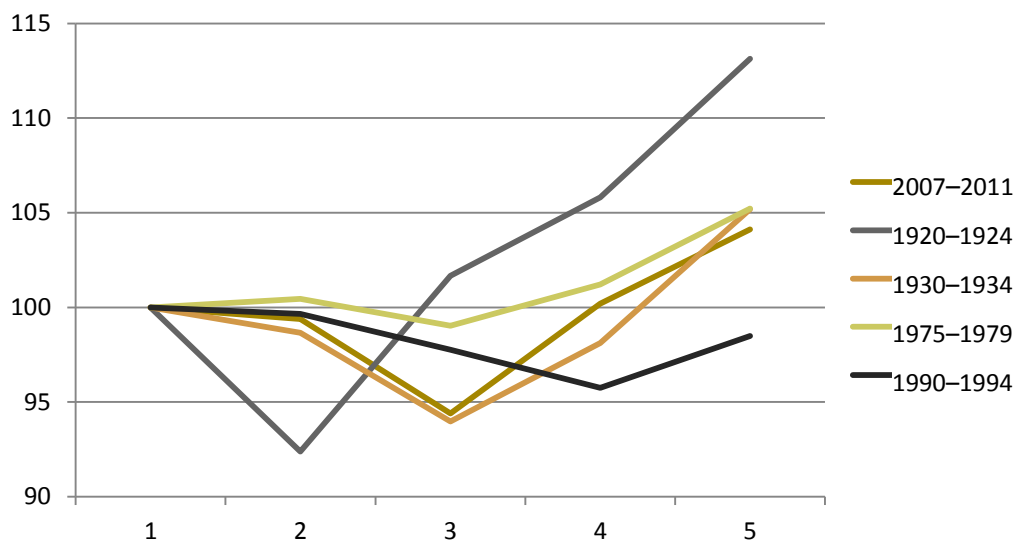
För att jämföra förloppet under finanskrisen med tidigare kriser visar Figur 3 BNP-utvecklingen under fem kriser. Dessa kriser är deflationskrisen på 1920-talet, den stora depressionen på 1930-talet, industrikrisen på 1970-talet, fastighets- och bankkrisen på 1990-talet samt den senaste finanskrisen.

Av figuren framgår det att finanskrisen uppvisade ett konjunkturellt likartat förlopp som framför allt depressionen på 1930-talet. Båda började med en svag nedgång av produktionen under krisernas första år (1931 respektive 2008) följt av en djup nedgång (1932 samt 2009) och därefter en snabb återhämtning. På grund av den snabba återhämtningen har Ola Grytten vid Norges Handelshöyskole påpekat att den stora depressionen inte var så stor i Norden. Den senaste finanskrisen spreds sig dock betydligt snabbare från USA till omvärlden jämfört med den stora depressionen. Det tog cirka ett och ett halvt år från den stora börskraschen 1929 till dess att svensk ekonomi föll. Under hösten 2008 drogs den svenska ekonomin ned i krisen mer eller mindre direkt. Vidare konstateras att 1920-talskrisens nedgång var koncentrerad till perioden 1920–1921 och därefter följde en snabb återhämtning med hög tillväxt. I den meningen var finanskrisen också lik deflationskrisen. Industrikrisen vid mitten av 1970-talet uppvisar den minsta

¹² Industriproduktionsindex mäter hur produktionsvolymen förändras inom sektorerna gruvor, mineralutvinningsindustri och tillverkningsindustri.

nedgången i BNP medan 1990-talskrisen har det mest utdragna förloppet där BNP minskade 1991–1993 samt en betydligt långsammare återhämtning. Finanskrisen skiljer sig därför från dessa relativt sentida kriser på avgörande punkter.

Figur 3 BNP-utveckling under fem kriser. Startåret = 100

Källa: Krantz & Schön (2007), SCB nationalräkenskaperna.

De olika kriserna har karakteriserats av olika orsaker och förlopp. För att bättre förstå den senaste finanskrisen följer här en kort historisk genomgång av de tidigare kriserna.¹³

2.2.1 Krisen 1920–1924

Orsakerna till krisen i början av 1920-talet kopplas ofta samman med konsekvenserna av det första världskriget och kollapsen av det fasta växelkurssystem som hade använts sedan 1860- och 1870-talen. Under kriget uppstod handelsblockader vilket drastiskt minskade den internationella handeln. För svenskt vidkomande var dock handelsutvecklingen positiv främst vad gäller exporten till Tyskland. I de krigförande länderna var också stora delar av arbetskraften bunden i arméerna. Den låga handelsnivån mellan länder drev upp priserna på svenska exportvaror, den så kallade krigsinflationen. Efterfrågan på svenska produkter var dock hög och Sverige uppvisade stora exportöverskott under 1910-talet. Samtidigt utvecklades löner och andra inhemska kostnader långsammare än prisutvecklingen på svenska exportvaror och därmed blev svensk industri väldigt lönsam. Vanliga konsumenter upplevde alltså svåra år samtidigt som exportindustrin gick på högvarv. Exporten var stark trots att kronan var högt värderad i förhållande till andra valutor, och den goda lönsamheten ledde vidare till hög och intensiv investeringsaktivitet. Exportintäkterna ledde till en finansiell expansion och spekulation i aktier och råvaror. I den reala ekonomin förstärktes den pågående elektrifieringen av svensk industri som påbörjades under slutet av 1800-talet.

Direkt efter kriget fortsatte den höga tillväxten fram till 1920, men enligt Figur 3 föll sedan BNP kraftigt fram till 1921. Krisförloppet var koncentrerat till exporten, investeringarna och industriproduktionen. I och med krigsslutet normaliserades den internationella handeln

¹³ Denna framställning bygger främst på Schön (2007). Se även Lundberg (1994).

och de priser som hade drivits upp under kriget minskade kraftigt. Nedgången under krisen var kraftigare om man studerar utvecklingen i löpande priser. Den kraftiga deflationen kom att bli ihållande den första halvan av 1920-talet och detta drabbade även banker, som varit med och finansierat expansionen under 1910-talet, med många konkurser som följd. Dessa deflationstendenser kom att förstärkas på grund av den restriktiva penningpolitik som fördes då Sverige hade som ambition att återgå till guldstandard och behålla samma växelkurs som före kriget. År 1924 uppnåddes detta mål, men till priset av en kraftig och ihållande deflation.

2.2.2 Krisen 1930–1934

Krisen i början av 1930-talet kom liksom krisen på 1920-talen till Sverige via internationella impulser. I oktober 1929 föll aktiekurserna kraftigt på den amerikanska börsen som de föregående åren hade upplevt en exceptionellt snabb expansion. Detta skapade stora påfrestningar i det amerikanska finansiella systemet då den föregående expansionen delvis hade byggt på snabb utlåning från bankerna med aktier som säkerhet. När amerikanska sparare blev osäkra på läget uppstod bankruher, vilket ledde till en djup bankkris. Därefter upplevde den amerikanska ekonomin en av de djupaste konjunktunedgångar landet någonsin har upplevt.¹⁴

Krisen spreds till Europa och Sverige kom att dras med i depressionen under våren 1931. Liksom under 1920-talskrisen drabbade detta främst exporten och investeringarna samtidigt som arbetslösheten steg kraftigt. Även det svenska finansiella systemet kom att utsättas för stora påfrestningar i och med att den svenska industrimagnaten Ivar Kreugers affärsimperium kollapsade. Den svenska staten stabiliserade dock det finansiella systemet och undvek en finansiell härdsvälta likt den i USA. Sverige lämnade guldmyntfoten i september 1931 och knöt kronan mot pundet två år senare och hade därmed genomfört en devalvering på 15 procent. Den stora och tidiga devalveringen har setts som den kanske viktigaste orsaken till att krisen begränsades i Sverige och i de övriga nordiska länderna.

I spåren av depressionen följde en våg av protektionism och världshandeln minskade kraftigt under 1930-talet. Den svenska utrikeshandeln drabbades dock inte på samma sätt. En av de viktigaste effekterna av devalveringspolitiken var att realräntan föll, vilket stod i stor kontrast mot krisen på 1920-talet då realräntorna steg. Även utbudet av arbetskraft var tämligen gott på grund av demografiska faktorer, arbetslösheten som varit tämligen hög sedan 1920-talet samt omflyttningarna av arbetskraft från jordbruket till industri- och tjänsteproduktionen i städerna. Detta ledde till en långsammare löneutveckling och därmed bibehölls den goda lönsamheten inom svensk ekonomi. Ökade investeringar inom nya transportsystem (bilism) och elektrifieringen av Sverige gjorde att depressionen på 1930-talet blev tämligen kortvarig och mindre djup jämfört med i många andra länder. Krisen bidrog till ett bättre utnyttjande av produktionsresurser och vägen ut ur krisen byggde på nya teknologier, vilket gör att 1930-talskrisen kan ses som en strukturkris och perioden mellan 1931 och början av 1950-talet som en omvandlingsperiod.

2.2.3 Krisen 1975–1979

Även krisen vid 1970-talets mitt uppstod på grund av internationella omständigheter. Oljekrisen i början av 1970-talet med kraftigt stigande oljepriser ses ofta som startpunkten för denna kris. Andra strukturella faktorer lyfts också fram eftersom tillväxten i Sverige

¹⁴ För en genomgång av utbrottet av den stora depressionen se Galbraith, Kenneth (1997), "Den stora borskraschen", Stockholm: Ordfront.

var betydligt lägre efter krisen än under de föregående decennierna. Detta är ett tecken på att Sverige gick in i en ny tillväxtregim under 1970-talet.

Som framgår av Figur 3 karakteriserades inte denna kris av en lika djup BNP-nedgång som de tidigare kriserna. Redan från slutet av 1960-talet sjönk tillväxttakten betydligt jämfört med under de två föregående decennierna. Den höga tillväxttakten i Sverige och Europa i stort, med det så kallade gyllne kvartseket (1945–1970), förklaras av så kallad *catch-up growth*. Det innebar att Sverige och övriga europeiska länder anammade modern industriteknologi från USA och kunde på så sätt hämta i kapp det produktivetsförsprång som USA hade gentemot Europa i början av 1950-talet.¹⁵ Detta produktivetsgap stängdes eller minskade åtminstone i början av 1970-talet, och då hade också förutsättningarna för den höga tillväxten förändrats i Sverige. Dessutom hade industrikapaciteten byggts ut globalt, bland annat i Asien, vilket ökade den internationella konkurrensen för traditionell industri. Lönsamheten inom industrin hade varit god under det gyllne kvartseket men sjönk i den industriella världen vid denna tidpunkt.¹⁶

I Sverige kom denna kris att mötas med en expansiv konjunkturpolitik och arbetslösheten låg kvar på låga nivåer, bland annat genom en fortsatt utbyggnad av den offentliga sektorn. I sammanhanget lyfts även den så kallade överbrygningspolitiken fram där staten exempelvis subventionerade den svenska varvsindustrin. Många kritiker menar att den ekonomiska politiken under 1970-talskrisen fördröjde en industriell anpassning och skapade strukturella obalanser för den svenska ekonomiska utvecklingen under lång tid. Detta ska även ha bidragit till en svensk eftersläpning eftersom den svenska tillväxten länge var lägre och Sverige föll i diverse inkomstligor efter krisen på 1970-talet fram till början av 1990-talet. Krisen på 1970-talet har alltså setts lika mycket som en politisk kris (sett som konsekvenserna av den förda politiken) som en ekonomisk kris,¹⁷ medan andra vill betona mer bakomliggande strukturella förändringar kopplade till de teknologiska skiften som följde med krisen på 1970-talet och den medföljande lägre tillväxten.¹⁸ Vidare är det värt att notera att krisen följdes av en industriell omvandling. Malm- och stålindustrin liksom delar av skogsindustrin rationaliserades eller nedmonterades, exempelvis under statligt ägande, i efterdyningarna av konkurser inom dessa sektorer. Tekoindustrin och varvsindustrin uttraderades nästan fullständigt.

2.2.4 Krisen 1990–1994

Till skillnad från de tidigare kriserna var krisen på 1990-talet präglad av den inhemska utvecklingen, och de direkta orsakerna var omstruktureringen av exportindustrin samt den stora devalveringen 1981. Under 1980-talet steg BNP-tillväxten jämfört med det krisfyllda 1970-talet. Utvecklingen var dock inte balanserad och 1980-talet kännetecknades av hög inflation och snabb kreditexpansion, vilket ledde till att fastighets- och aktievärden steg snabbt och svensk ekonomi närmade sig överhettning. När konjunkturen vände ned i början av 1990-talet brast denna tillgångsbubbla och svensk ekonomi gick in i en djup ekonomisk kris.

¹⁵ Eichengreen, Barry (2007), "The European Economy Since 1945", Princeton: Princeton University Press. För Sveriges och Finlands del se: Svanlund, Jonatan (2010), "Svensk och finsk upphinnartillväxt. Faktorpris- och produktivitetstjämnings mellan Finland och Sverige 1950-2000", Umeå Studies in Economic History No: 38.

¹⁶ Brenner, Robert (2002), "The boom and the bubble", New York: Verso.

¹⁷ Den svenska eftersläpningen har varit föremål för debatt. För en översikt, se Korpi, Walter (1992), "Halkar Sverige efter?", Stockholm: Carlsson.

¹⁸ Gordon, Robert J (2000), "Interpreting One Big Wave in U.S. Long-term Productivity Growth" I Van Ark m.fl. "Productivity, Technology and Economic Growth", Boston: Kluwer Academic.

Som påvisats tidigare blev inte nedgången lika djup som på exempelvis 1930-talet, men det var ett mer utdraget krisförlopp där BNP minskade under tre år i följd och återhämtningen var heller inte lika snabb som efter tidigare kriser. En stor konsekvens av krisen var, liksom på 1920- och 1930-talet, att arbetslösheten steg. Till skillnad från krisen på 1970-talet fördes ingen expansiv politik för att motverka den ökande arbetslösheten.

En målsättning med den ekonomiska politiken var att behålla den svenska växelkursen gentemot ecun. För att försvara denna växelkurs mot en tilltagande spekulation kom den svenska riksbanken att höja styrräntan som i november 1992 var uppe i 500 procent.¹⁹ Detta bidrog till att fördjupa den ekonomiska nedgången och till slut fick kronan en flytande växelkurs.

Efter krisen kom målsättningen med den svenska ekonomiska politiken att flyttas från full sysselsättning till att bekämpa inflationen. Från mitten av 1990-talet blev Riksbanken självständig och dess mål är att inflationstakten inte ska överstiga två procent per år. Sysselsättningen förbättrades från mitten av 1990-talet men arbetslösheten förblev på en betydligt högre nivå efter 1995 än före krisens utbrott. Krisen på 1990-talet ledde också till att de offentliga finanserna sanerades. När Sverige gick med i Europeiska unionen vid mitten av 1990-talet harmoniserades den svenska ekonomiska politiken med den europeiska, och regler gällande budgetunderskottens och statsskuldens storlek infördes. Därefter har större kontroll på de offentliga finanserna införts samtidigt som den svenska statsskulden har minskat.

2.3 Finanskrisens förlopp i Sverige

Efter denna historiska jämförelse följer en mer djupgående genomgång av finanskrisens förlopp.

2.3.1 Industriproduktion

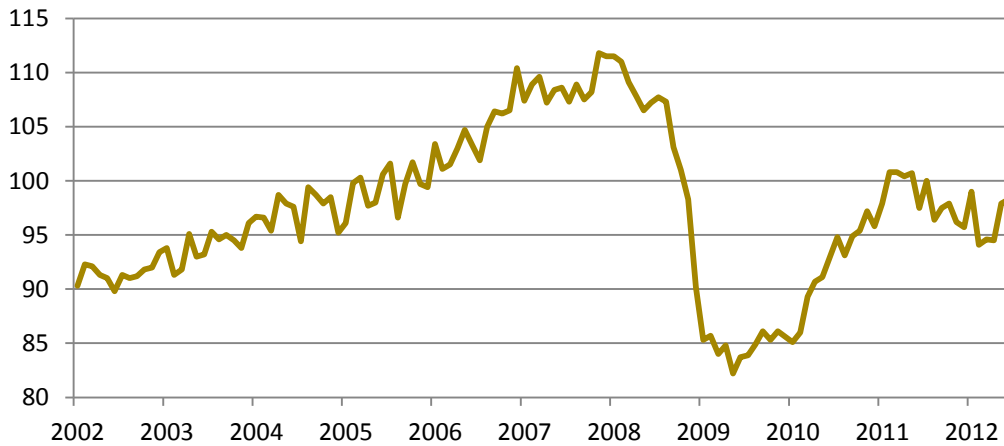
Uppgången i svensk industriproduktion bromsade in i början av 2007 efter en snabb uppgång från 2005, se Figur 4. I början av 2008 började sedan en nedgång som utvecklades till ett fritt fall från mitten av 2008. Industriproduktionen stabiliserades under andra halvan av 2009, och efter det ökade produktionsvolymen och ökningstakten tilltog ytterligare. Värt att notera är att återhämtningen bromsade in från början av 2011 och möjligen återfinns en negativ trend därefter eftersom produktionsnivån var betydligt lägre 2012 jämfört med 2007. Sett till industriproduktionen är effekterna av finanskrisen alltså inte övervunna i skrivande stund.

Nedgången var mer framträdande för industriproduktionen jämfört med den totala produktionen (BNP). Figur 5 visar produktionsvolymernas (förädlingsvärdena) utveckling sedan 2005. Här framgår det att det var varuproduktionen som drabbades hårdast av finanskrisen, med en nedgång av produktionsvolymen med 19 procent mellan 2007 och 2009. Nedgången var än mer påtaglig inom tillverkningsindustrin där produktionen föll med drygt 25 procent under motsvarande period. En av de hårdast drabbade branscherna var industrin för motorfordon där produktionen sjönk med hela 65 procent.²⁰

¹⁹ Schön (2007), s. 506.

²⁰ Beräkningar baserade på SCB, Nationalräkenskaperna.

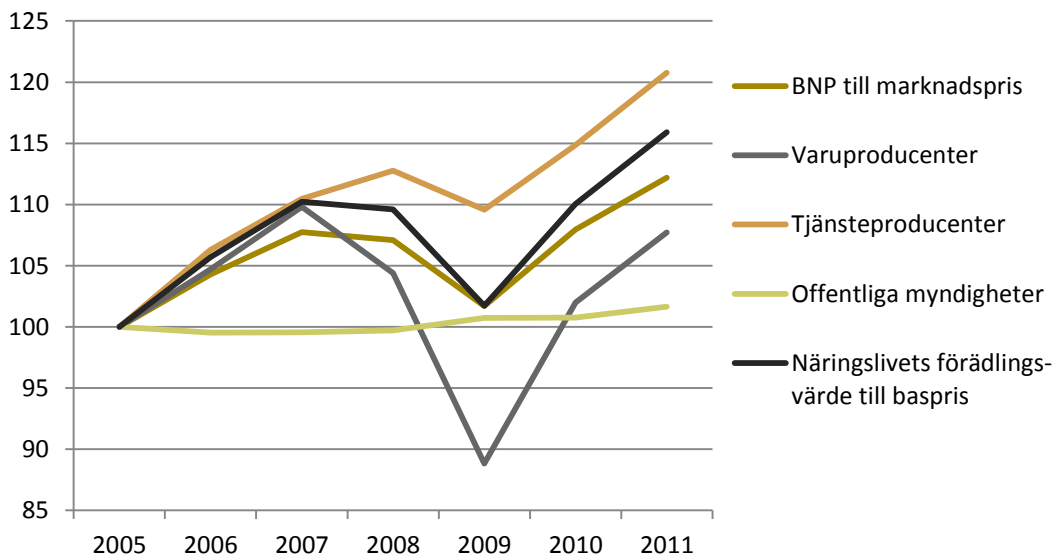
Figur 4 Industriproduktionsindex, månadsdata januari 2002 till juni 2012, index 2005 = 100

Källa: SCB Industriproduktionsdata, säsongrensade värden.

Nedgången i privat tjänsteproduktion var betydligt mer modest eftersom förädlingsvärdet föll med knappt 1 procent under 2008 och 2009. När det gäller produktionsvolymen var det bara den offentliga sektorn som uppvisade en tillväxt – drygt 1 procent mellan 2007 och 2009. Alltså kan vi slå fast att nedgången var koncentrerad till varuproduktionen och där främst till industriproduktionen.

Figur 5 BNP samt förädlingsvärde för olika sektorer i fasta priser 2005–2011. Index 2005 = 100

Källa: SCB Nationalräkenskaperna.

Återhämtningen från krisen var även den koncentrerad till varuproduktionen som växte med hela 21 procent mellan 2009 och 2011. Produktionsvolymen inom tillverkningsindustrin ökade med 27 procent och den hårt drabbade industrin för motorfordon växte med 150 procent. År 2011 var produktionsvolymen för varuproducenter nästan tillbaka på 2007 års nivå (98 procent). Samma år producerade tillverkningsindustrin 95 procent av 2007 års nivå medan industrin för motorfordon endast producerade 86 procent av 2007 års volym.

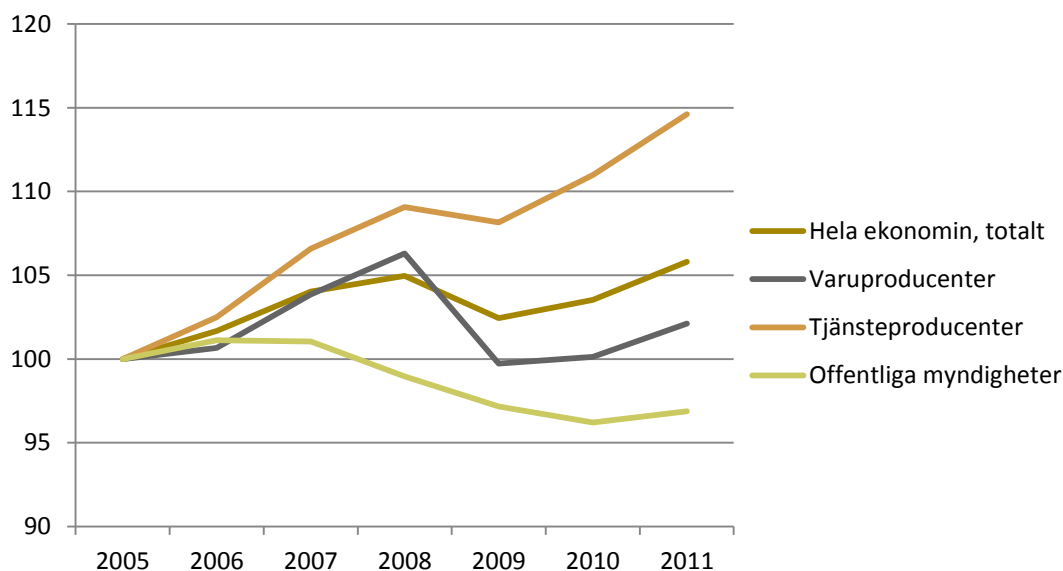
Nedgången i den privata tjänsteproduktionen var inte speciellt djup under krisåren 2008 och 2009, men trots det växte produktionsvolymen med drygt 10 procent mellan 2009 till 2011, och tjänsteproduktionsvolymen var 9 procent högre 2011 än före krisens utbrott. Den offentliga produktionsvolymen växte ytterligare knappt 1 procent från 2009 till 2011 och den offentliga produktionsvolymen var drygt 2 procent högre efter krisen.

En första slutsats vi kan dra är att finanskrisen slog tämligen ojämnt mellan olika sektorer där varuproduktion och då främst tillverkningsindustrin drabbades hårdast. Trots en snabb återhämtning var produktionsvolymerna kvar på en lägre nivå 2011 än 2007.

2.3.2 Sysselsättning och arbetslöshet

Ett ytterligare sätt att studera finanskrisens konsekvenser är att studera hur sysselsättningen påverkades i olika sektorer. Figur 6 visar den relativa utvecklingen av antalet sysselsatta för ekonomin som helhet, samt för sektorerna varuproducenter, privat tjänsteproduktion och offentlig produktion.

Figur 6 Sysselsättningsutveckling för hela ekonomin samt sektorer 2005–2011. Index 2005 = 100

Källa: SCB Nationalräkenskaperna.

Liksom när det gäller produktionsvolymerna var nedgången tydligast inom den varuproducerande sektorn där sysselsättningen ökade fram till 2008 och sedan föll med drygt 6 procent under 2009. Därefter skedde en viss återhämtning, framför allt under 2010, men sysselsättningsnivån var fortfarande 4 procent lägre 2011 än 2008. Samtidigt var nedgången inte jämnt fördelad inom den varuproducerande sektorn. Mellan 2008 och 2010 minskade antalet sysselsatta med 11 procent inom tillverkningsindustrin, och under 2011 ökade antalet med knappt 1 procent vilket ledde till att antalet sysselsatta 2011 var drygt 10 procent lägre än under 2007. Störst nedgång inom tillverkningsindustrin återfanns inom industrin för motorfordon där sysselsättningen föll med 25 procent från 2007 till 2010. Under 2011 ökade sysselsättningen visserligen med 4 procent men i jämförelse med före krisen var den fortfarande drygt 20 procent lägre.

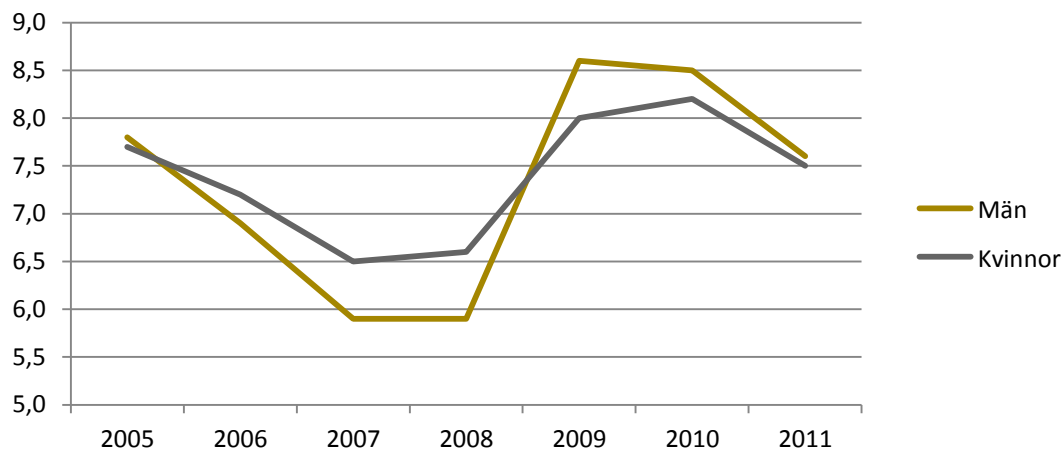
Den kraftiga nedgången inom tillverkningsindustrin komplementerades till viss del av en sysselsättningsstillväxt inom byggnadsverksamheten som minskade med 0,5 procent 2009

för att sedan växa med nästan 10 procent de två följande åren. Sammantaget föll dock sysselsättningen inom den varuproducerande sektorn.

Den varuproducerande sektorn präglades alltså av minskande sysselsättning och svag återhämtning, men sysselsättningen inom tjänsteproduktionen minskade under 2009 med endast knappt 1 procent för att sedan öka med 6 procent fram till 2011. Utvecklingen var dock inte helt jämnt fördelad inom denna sektor heller. Under 2009 föll sysselsättningen inom transport och magasinering, informations- och kommunikationsverksamhet, finans- och försäkringsverksamhet medan sysselsättningen ökade inom branscher såsom hotell och restaurang, utbildning, vård och sociala tjänster samt personliga och sociala tjänster. Från 2010 växte alla branscher inom tjänstproduktionen förutom informations- och kommunikationsverksamhet samt finans- och försäkringsverksamhet som minskade något. Tillväxten av antalet sysselsatta var högst i hotell- och restaurangverksamhet, privata konsult- och stödtjänster²¹ samt utbildning, vård och sociala tjänster. Antalet sysselsatta inom den offentliga sektorn sjönk från 2007 till 2010 med knappt 4,7 procent för att sedan växa med 0,7 procent under 2011. I detta sammanhang bör man vara medveten om att många arbetstillfällen under perioden gick från den offentliga till den privata omsorgssektorn, vilket vi återkommer till senare.

Vid sidan av sysselsättningen är det även viktigt att studera hur arbetslösheten kom att utvecklas under krisen. Den tidigare genomgången visar att arbetslöshet har varit en konsekvens av framför allt gällt kriserna under mellankrigstiden samt 1990-talskrisen. För att belysa vilka effekter krisen fick för män och kvinnors sysselsättning visar Figur 7 arbetslösheten i procent för både män och kvinnor.

Figur 7 Arbetslöshet för män och kvinnor 2005–2011, i procent

Källa: SCB, Arbetskraftsundersökningen.

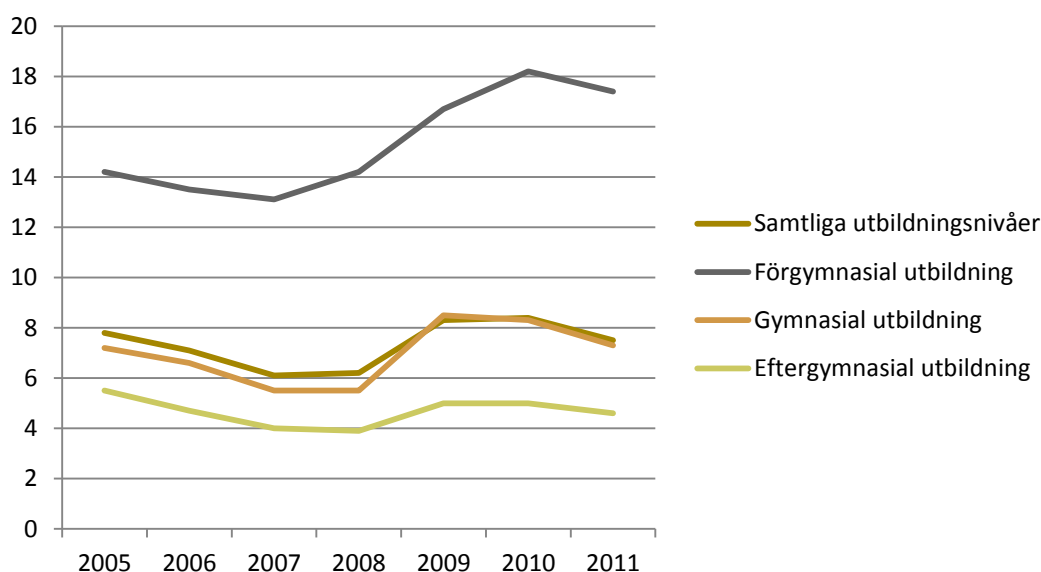
²¹ I nationalräkenskaperna betecknas denna sektor som verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap, teknik; uthyrning fastighetsservice, resetjänster och andra stödtjänster (kod M69-N82).

Enligt den ovanstående figuren ökade arbetslösheten för såväl män som kvinnor men inte i samma utsträckning. Mäns arbetslöshet steg från 5,9 procent 2007 till 8,6 procent 2009, vilket motsvarar nästan 45 procent. År 2011 hade arbetslösheten bland män minskat till 7,6 procent men låg fortfarande på en högre nivå än åren före krisens utbrott.

Kvinnornas arbetslöshet var något högre än männens åren före krisen och arbetslösheten steg från 6,5 procent 2007 till 8 procent 2009. Därmed ökade arbetslösheten betydligt mindre för kvinnor (den steg med cirka 25 procent 2007–2009) jämfört med män. Kvinnors arbetslöshet var dock till att börja med något högre än männens. Även kvinnornas arbetslöshet sjönk mellan 2010 och 2011 men också bland dem var arbetslösheten högre 2011 än åren före krisen. Värt att notera är att kvinnor och mäns arbetslöshet var ungefär lika hög 2011, och krisen slog därmed hårdare mot männens sysselsättning. Detta kan kopplas till den horisontella genusesegregeringen på den svenska arbetsmarknaden, vilken i korthet innebär att män och kvinnor i stor utsträckning återfinns inom olika sektorer och branscher.²² De branscher som hade mest negativ utveckling var de som brukar benämnas som mansdominerade.

Figur 8 visar arbetslöshetens utveckling för grupper med olika utbildningsnivåer. Arbetslösheten steg för alla grupper men arbetslösheten var betydligt högre bland dem som inte hade gymnasial utbildning. De med eftergymnasial utbildning påverkades minst av finanskrisen när det gäller arbetslöshet. För denna grupp steg arbetslösheten från 4 procent 2007 till 5 procent 2009 och sjönk därefter.

Figur 8 Arbetslöshet i procent för olika utbildningsnivåer 2005–2011

Källa: SCB, Arbetskraftsundersökningen.

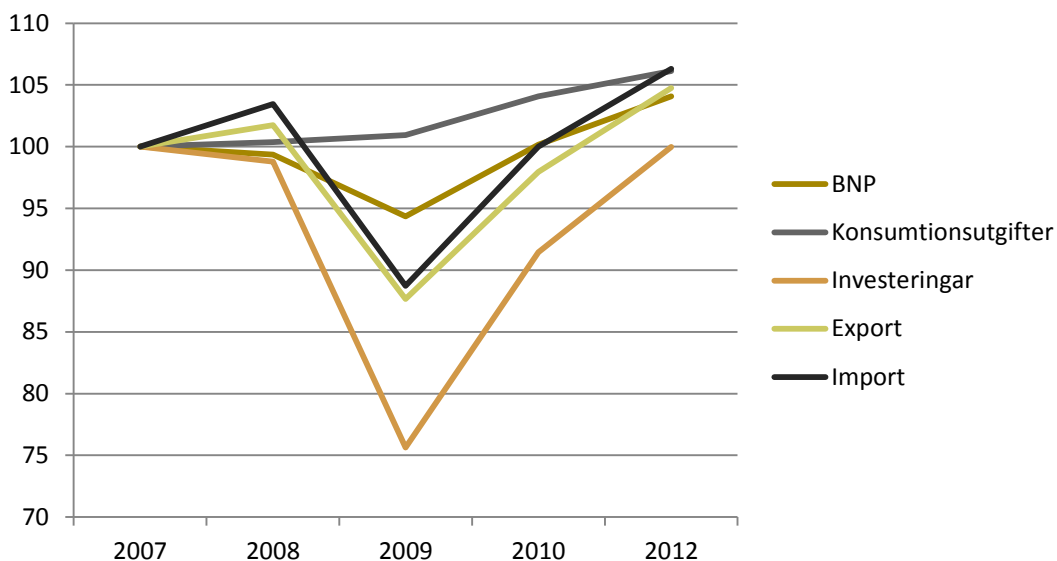
²² Se Stanfors, Maria (2007), "Mellan arbete och familj. Ett dilemma för kvinnor i 1900-talets Sverige.", Stockholm: SNS förlag.

Den högsta relativa ökningen av arbetslöshet ses bland dem med endast gymnasial utbildning. I denna grupp steg arbetslösheten med 50 procent, från 5,5 procentenheter 2007 till 8,5 procentenheter 2009. Även här finns skillnader mellan män och kvinnor som är värda att lyfta fram. Andelen arbetslösa män i denna grupp steg under perioden med 65 procent (från 5,1 till 8,8 procentenheter) jämfört med en uppgång på 36 procent (från 6 till 8 procentenheter) för kvinnor. Även inom gruppen utan gymnasieutbildning steg andelen arbetslösa med nästan 50 procent för män jämfört med en 30-procentig uppgång för kvinnor. Uppgången av arbetslösa män i gruppen med eftergymnasial utbildning var dock något lägre jämfört med kvinnorna i samma grupp. Sammantaget kan man säga att alla grupper på arbetsmarknaden drabbades av finanskrisen samtidigt som skillnaderna mellan grupperna var påtagliga. Efter krisen har arbetslösheten sjunkit tillbaka men ligger kvar på en högre nivå än före, framför allt för dem med förgymnasial och gymnasial utbildning. En slutsats är alltså att finanskrisen sysselsättningsmässigt drabbade lågutbildade män i större utsträckning än andra grupper.

2.3.3 BNP från användarsidan

Ett tredje sätt att studera hur finanskrisen slog mot den svenska ekonomin är att analysera BNP-utvecklingen från användarsidan.

Figur 9 BNP från användarsidan, volymförändring 2007–2011. Index 2007 = 100

Källa: SCB Nationalräkenskaperna.

Som framgår av Figur 9 bestod nedgången i svensk ekonomi från användarsidan främst av kraftiga fall i bruttoinvesteringarna samt i utrikeshandeln. Bruttoinvesteringarna föll modest under 2008 för att under 2009 falla med närmare 25 procent. Nedgången i de fasta bruttoinvesteringarna var cirka 15 procent under krisåret. Under krisåret ökade dock de offentliga investeringarna något, vilket innebar att nedgången i investeringar uteslutande kom från det privata näringslivet. Exporten av varor och tjänster, som steg något under 2008, minskade med 14 procent året därpå. Nedgången var mer uttalad inom varuexporten som föll med över 18 procent medan tjänsteexporten backade med knappt 3 procent. I kontrast till exporten och investeringarna ökade de samlade konsumtionsutgifterna med cirka 1 procent under 2009, vilket uppvägdde nedgången i exporten och investeringarna.

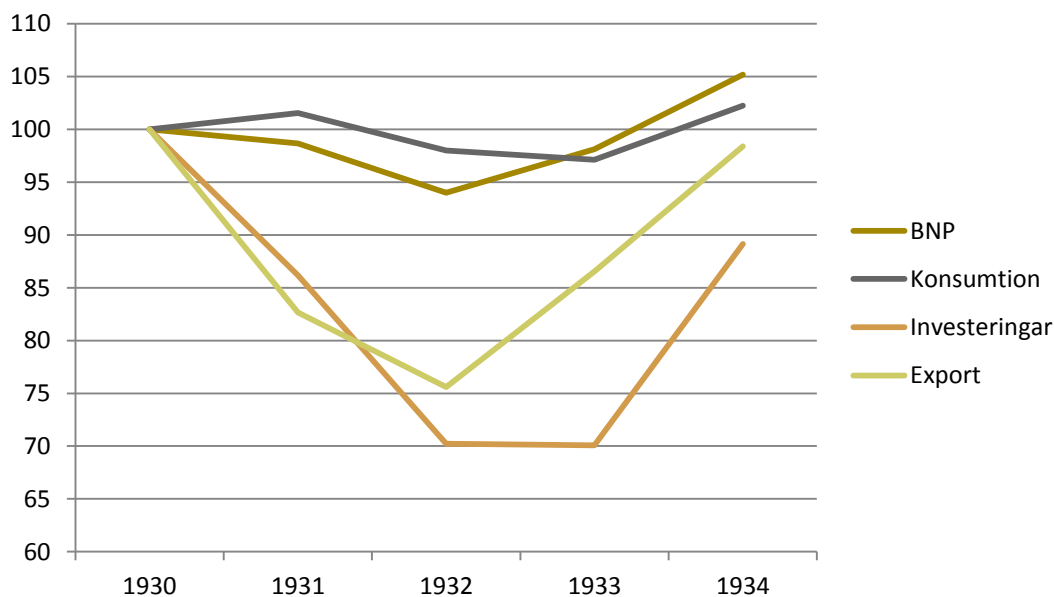
Hushållens konsumtionsutgifter kom att vara mer eller mindre konstanta.²³ Under 2009 ökade också de offentliga konsumtionsutgifterna med 3 procent. Det enda expansiva inslaget under krisåret kom alltså från de ökade offentliga konsumtionsutgifterna.

Återhämtningen var koncentrerad till exporten samt investeringarna. Exempelvis ökade varuexporten med 25 procent från 2009 till 2011 medan bruttoinvesteringarna ökade med 32 procent under samma period. År 2011 var den samlade varu- och tjänsteexporten 3 procent högre än 2008 medan de samlade bruttoinvesteringarna var tillbaka på 2007 års nivå. Mellan 2009 och 2011 växte de samlade konsumtionsutgifterna med drygt 5 procent. Hushållens konsumtionsutgifter ökade med nästan 6 procent medan de offentliga utgifterna steg med 4 procent.

Utifrån denna genomgång ser vi att nedgången kom via exporten, vilken drog ned både lagerinvesteringarna och de fasta bruttoinvesteringarna. Samtidigt var hushållens konsumtionsutgifter tämligen stabila under krisåret samtidigt som de offentliga utgifterna växte, vilket motverkade en fallande inhemsk efterfrågan. Även den snabba återhämtningen var koncentrerad till exporten och bruttoinvesteringarna.

För att bättre förstå finanskrisens förlopp följer här en kort jämförelse med två tidigare kriser, nämligen kriserna i början av 1930-talet respektive 1990-talet, med avseende på hur BNP utvecklades från användarsidan.

Figur 10 BNP från användarsidan, volymförändring 1930–1934. Index 1930 = 100

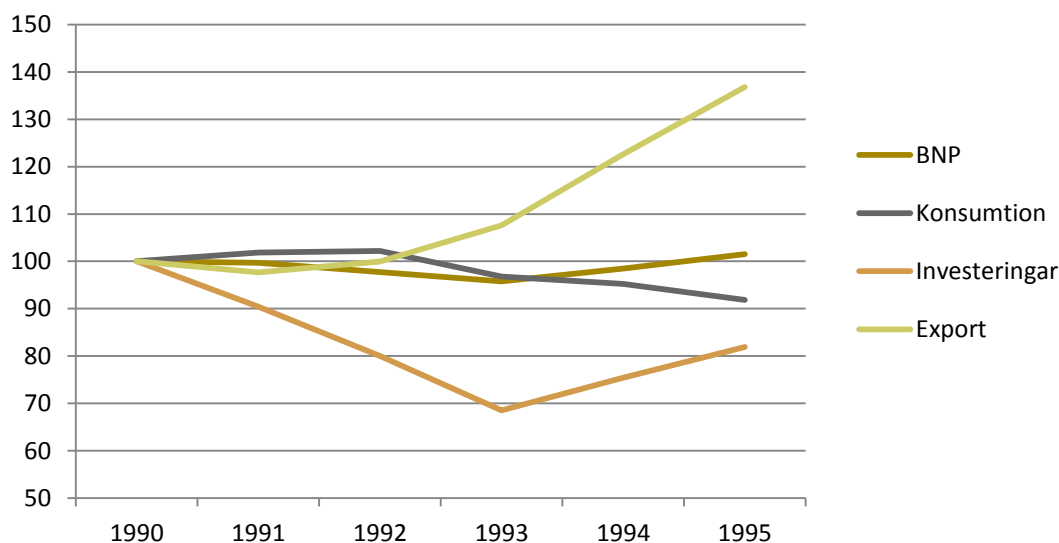

Källa: Krantz och Schön (2007).

Under 1930-talskrisen var nedgången precis som under finanskrisen koncentrerad till investeringarna och exporten. De samlade konsumtionsutgifterna föll med 3 procent från 1930 till 1933 medan exporten och investeringarna minskade med 25 respektive 30 procent. Liksom under finanskrisen återhämtade sig exporten snabbt, och med en viss fördröjning även investeringarna. Krisförloppen var alltså likartade och berodde vid båda kriserna på en kraftig minskning i utländsk efterfrågan. Krisen i början av 1990-talet var av delvis annan karaktär.

²³ En nedgång på 0,2 procent skedde under 2009.

Figur 11 BNP från användarsidan, volymförändring 1990–1995. Index 1990 = 100

Källa: Krantz och Schön (2007).

Till att börja med var BNP-nedgången under 1990-talskrisen inte lika djup som under finanskrisen och 1930-talskrisen. Däremot var 1990-talskrisen mer utdragen och återhämtningen var därmed långsammare än under de två andra kriserna. Exporten föll med 2 procent mellan 1990 och 1991 för att växa igen året därpå. Från 1993 och framåt ökade den svenska exportvolymen snabbt och 1995 låg den nästan 40 procent över 1990 års nivå.

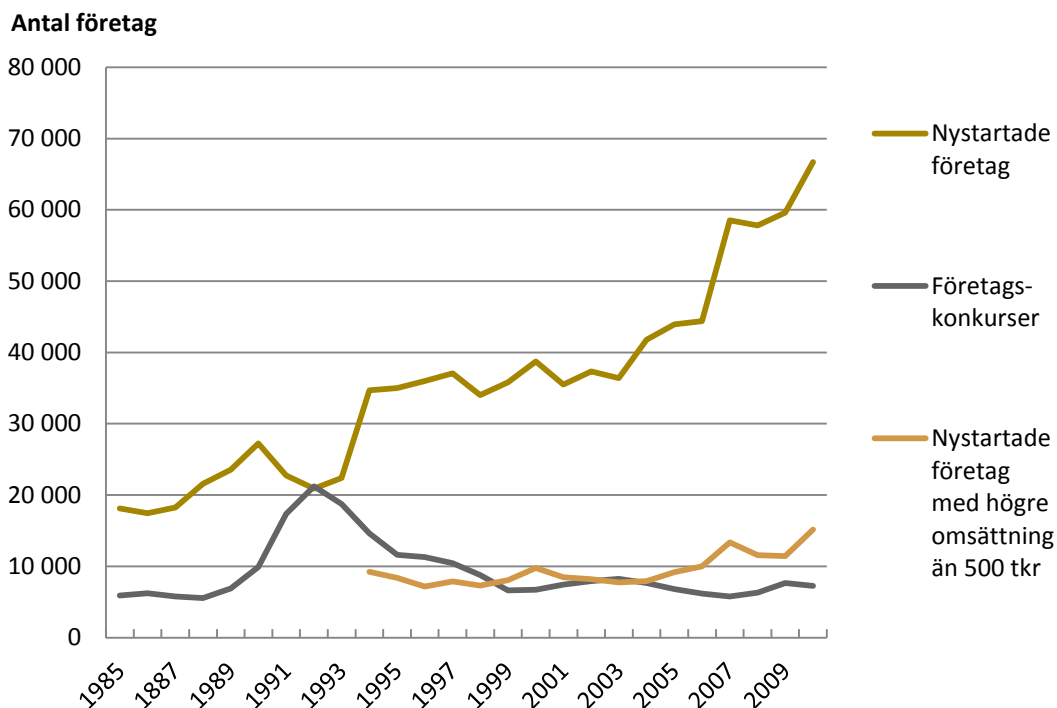
De totala investeringarna minskade med drygt 30 procent fram till 1993 för att därefter börja växa igen. Den inhemska konsumtionen var tämligen konstant fram till 1992 och därefter föll den ända fram till 1997 – dock inte med mer än 10 procent under perioden som helhet. De offentliga utgifterna minskade dock ända fram till 2000 och låg då på 13 procent under 1990 års nivå. Även investeringarnas utveckling illustrerar att den inhemska efterfrågan blev mindre under 1990-talet. Som diskuterats ovan föll de totala investeringarna fram till 1993. Investeringarna i bostadsbyggande fortsatte dock att avta fram till 1997 och investeringsvolymen låg då endast på drygt 50 procent av 1990 års nivå. I stället var det investeringar i maskiner som från 1994 och framåt ökade snabbt, vilket kompenserade för den fallande investeringsaktiviteten i bostadsbyggandet. Denna snabba expansion är sannolikt relaterad till den snabba exporttillväxten och genom den höga efterfrågan på svenska exportvaror började dessa företag att investera i sin produktion. Denna exportledda tillväxt lyckades därmed kompensera för den fortsatt sjunkande inhemska efterfrågan, såväl privat som offentlig. Sammanfattningsvis var 1990-talskrisen en kris som drabbade den inhemska konsumtionen. Återhämtningen var exportledd och än i dag består mönstret med exportöverskott och ett motsvarande högt nationellt sparande (motsvarat av skuldsättning i utlandet).

2.4 Nyföretagande och konkurser under finanskrisen

Kriser och kraftfulla omkastningar i de ekonomiska förutsättningarna ger effekter på företagandet och inriktningen av företagandet. Detta sker till följd av snabba förändringar i efterfrågan som också kan förstärkas av strukturella förändringar. För att studera dessa kortsiktiga och eventuellt långsiktiga förändringar är det värt att studera antalet nystartade

företag och antalet företagskonkurser över tid. Med utgångspunkt i denna statistik är det möjligt att visualisera finanskrisens effekter på företagskonkurser och nyföretagande. Vi kan då se hur olika sektors nyföretagande har utvecklats utifrån de strukturella effekterna av framför allt 1990-talskrisen.

Figur 12 Företagskonkurser samt nystartade företag 1985–2010

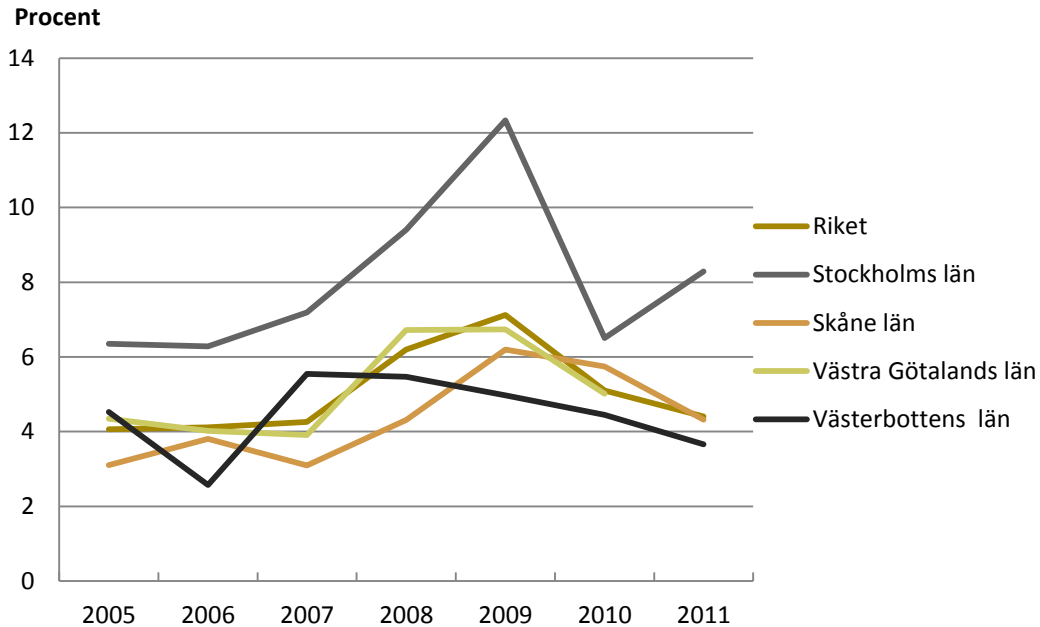

Källa: Tillväxtanalys statistikdatabas samt Statistisk årsbok.

(Figuren omfattar företag med omsättning om minst 500 tkr per år eftersom de kan fullgöra försörjning av en person, med antagandet att företaget har små eller inga kostnader.)

Som vi ser i Figur 12 finns en markant skillnad i företagskonkursernas utveckling om vi jämför utvecklingen under 1990-talskrisen med den som är aktuell i dag. Företagskonkurserna var ett betydligt större inslag under 1990-talet och denna bild förstärks om vi betänker att företagsstocken var betydligt mindre under 1990-talets inledande år jämfört med i dag. Utifrån detta kan vi konstatera att antalet företagskonkurser visserligen ökade i och med finanskrisen, men att krisförloppet inte var lika djupt som under tidigare kriser och att konkursernas del var mindre. Detta kan illustreras med hur stor del av dem i den totala arbetslösheten som var arbetslösa på grund av direkta företagskonkurser.

Figur 13 Andelen arbetslösa på grund av företagskonkurser i Stockholms, Västra Götalands, Skåne och Västerbottens län, 2005–2011

Källa: Tillväxtanalys statistikdatabas samt regionala arbetslöshetssiffror, SCB, AKU.

Det går framför allt att dra två slutsatser utifrån Figur 13. För det första är konkurser inte huvudförklaringen till förändringarna i arbetslösheten, utan det är endast en mindre andel av arbetslöshetssiffrorna som direkt kan förklaras av företagskonkurser. Den ökande generella arbetslösheten under finanskrisen (en ökning om 1 procentenhet) förklaras framför allt av uppsägningar och rationaliseringar i företag som fortsätter sin verksamhet. För det andra tycks det dock finnas en regional variation där Stockholms arbetslöshet i större utsträckning beror på företagskonkurser än övriga regioners (12 procent i jämförelse med exempelvis Västerbotten som har en mer konstant nivå på mellan 4 och 5 procent). Stockholms siffror kan tyckas något paradoxala eftersom länets bruttoregionalprodukt ökade under 2009, vilket är helt omvänt övriga regioner. Detta kan dock tänkas bero på att arbetsmarknaden i Stockholms län präglas av större rörlighet. Det kan ha varit så att det i Stockholm finns en relativt större andel företag som fick likviditetsproblem under den första fasen av finanskrisen, och den finansiella oron ledde då initialt till konkurser och arbetslöshet. Men Stockholms mer dynamiska och diversifierade arbetsmarknad (med ett mer diversifierat näringsliv) klarade möjligtvis på ett relativt bättre sätt att fånga upp frigjorda resurser, vilket kan förklara de speciella tillväxtsiffrorna under 2009.

2.5 Diskussion om finanskrisens effekter

Finanskrisen var relativt kortvarig och återhämtningen var snabb. Nedgången, både gällande förädlingsvärde och sysselsättning, var koncentrerad till varuproduktion och då främst tillverkningsindustrin. Sett till användarsidan kom nedgången från exporten och kraftigt fallande investeringar samtidigt som den inhemska konsumtionen hölls uppe, framför allt via den offentliga konsumtionen. Den privata konsumtionen har också hållits uppe under krisen trots stigande arbetslöshet. Till detta kan stabiliserande faktorer såsom arbetslöshetsersättningar ha spelat en roll så att individernas konsumtionsmöjligheter inte

föll lika kraftigt som sysselsättningen minskade. Hushållen har dessutom ökat sin skuldsättning även under krisen och därmed kunnat hålla uppe sin konsumtion. Effekten är dock troligen indirekt: genom fortsatt skuldsättning har fastighetspriserna hållits uppe. Därmed har inte hushållens förmögenhetsställning påverkats negativt, vilket medför att hushållen har hållit uppe sin konsumtion. På så sätt har inte heller krisen spridits till de inhemska sektorerna inklusive tjänstesektorn. Vi ser även att återhämtningen var kraftigast under 2010 medan tillväxten var svagare 2011 och ekonomin ser ut att tappa ytterligare fart under 2012.

I jämförelse med tidigare kriser ser vi att finanskrisen har mest gemensamt med kriserna på 1920- och 1930-talet – båda var djupa men sett ur produktionsvolymerna snabbt övervunna. Liksom kriserna på 1920- och 1930-talet var nedgången kopplad till kraftiga fall i exporten som drog ned investeringar och industriproduktion medan den inhemska efterfrågan inte föll lika kraftigt. Att arbetslösheten inte blev lika hög som på 1920- och 1930-talet kan möjligen förklaras av att industrin relativt sett har mindre betydelse för den totala sysselsättningen än tidigare. Jämfört med 1990-talskrisen klarade sig inhemsk efterfrågan, BNP och sysselsättning förhållandevis bra under finanskrisen. Vid 1990-talskrisen sjönk dessa mått mer än under finanskrisen, och det tog också längre tid innan de började stiga igen. Då sysselsättningen inom den privata tjänstesektorn och den offentliga sektorn inte minskade nämnvärt blev arbetslösheten heller inte lika hög som under tidigare kriser. Om det svenska finansiella systemet hade utvecklats på samma sätt som i problemländer i Europa, med fallande tillgångsvärden, hade detta snabbt kunnat utvecklas till en inhemsk kris. Detta hade i sin tur kunnat föra med sig högre arbetslöshet samt snabbt försämrade statsfinanser. Scenariot hade då kunnat bli mer likt 1990-talskrisen.

En viktig fråga för framtiden är hur omvärldens efterfrågan utvecklas. Ett tänkbart scenario, som skulle vara olyckligt för svenskt vidkommande, vore om exporten minskade på grund av fallande internationell efterfrågan samtidigt som fastighetspriser och andra tillgångsvärden sjunker och därmed får direkta negativa effekter på det svenska finansiella systemet. Då skulle vi kunna se en konjunkturutveckling liknade den på 1990-talet med fallande och stagnerande inhemsk konsumtion tillsammans med en svag exportutveckling. Skuldsanering i euroländerna skulle kunna utlösa en sådan utveckling. En orsak är att högt skuldsatta länder måste finansiera denna sanering med ett exportöverskott under en längre period alternativt hålla tillbaka sin konsumtion för att frigöra resurser till sparande, vilket kan hålla nere importen.

3 Strukturförändringar i svensk ekonomi 2000–2011

I detta kapitel ska vi se närmare på utvecklingen för olika branscher när det gäller förädlingsvärde, sysselsättning och produktivitet samt studera förändringar före 2008 jämfört med efter 2009. På så sätt kan vi få en bild av den senaste finanskrisens eventuella struktureffekter. Viktigt att notera är att vi har få observationer efter krisåren, vilket gör att slutsatserna snarare får ses som empiriskt grundade hypoteser. Det intressanta ligger i huruvida de pågående strukturförändringarna förstärktes under krisen eller om det går att se några nya utvecklingsbanor. I kapitlet studerar vi även utvecklingen av ekonomin från användarsidan samt ett regionalt perspektiv på strukturomvandlingen av svensk ekonomi.

3.1 Strukturförändringar från produktionssidan

3.1.1 Ekonomins sektorer har utvecklats olika

Tabell 1 visar olika sektors andel av BNP från produktionssidan för perioden 2000–2011. Om vi studerar sektorernas andelar med den grova indelningen mellan varuproducenter, tjänsteproducenter och offentliga myndigheter ser vi en mer eller mindre konstant fördelning inom sektorerna. De offentliga myndigheternas andel av den totala produktionen låg på omkring 20 procent under perioden med en relativt konstant fördelning mellan staten, kommunerna och landstingen.

Varuproduktionen var omkring 30 procent fram till 2007 och därefter sjönk andelen till 26 procent 2009. En viss återhämtning skedde de kommande två åren men 2011 låg varuproduktionens andel på 28 procent av BNP. Tillverkningsindustrins andel av BNP var 2000 drygt 21 procent och sjönk sedan mer eller mindre kontinuerligt fram till 2007 då andelen var 19 procent av BNP. Under krisen sjönk, som beskrivits tidigare, industrins produktionsvolym snabbare än den totala produktionen och 2009 var tillverkningsindustrins andel nere på 15 procent för att stiga något därefter. Sett över hela perioden 2000–2011 sjönk tillverkningsindustrins andel från 21 procent till 16 procent. Längre fram i rapporten kommer en diskussion kring vilka eventuella effekter outsourcing kan ha haft för tillverkningsindustrins utveckling.

Den samlade tjänsteproduktionens andel av BNP steg något under perioden som helhet, från 48 procent 2000 till 51 procent 2011, dvs. en andelsökning med 3 procentenheter. Denna ökning var med andra ord lika stor som nedgången av varuproducenternas andel. Denna andelsökning förklaras av att privata konsult- och stödtjänster, detalj- och grossisthandel samt utbildning, vård och sociala tjänster ökade sina andelar av BNP med 1,5 procentenheter vardera samtidigt som fastighetsbolag och fastighetsförvaltning minskade med 1,5 procentenheter. De övriga tjänstesektorerna var mer eller mindre konstanta.

En viss strukturell förskjutning kan identifieras, framför allt under finanskrisen då tillverkningsindustrins andel av BNP minskade och inte följdes av en lika snabb återhämtning. Även åren före krisen minskade tillverkningsindustrins andel av BNP, vilket ledde till hypotesen att industrin har fått allt mindre betydelse för svensk ekonomi sedan millennieskiftet. Detta kommer att diskuteras vidare längre fram i rapporten.

Tabell 1 Sektors andelar av BNP 2000–2011, i procent

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Varuproducenter	30,5	29,9	29,7	29,3	29,7	29,1	29,5	29,8	28,5	26,2	28,2	28,0
Primära producenter	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	1,2	1,4	1,7	1,7	1,6	1,7	1
Utvinning av mineral	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,5	0,6	0,6	0,8	0,4	0,9	0,9
Tillverkningsindustrin	21,3	20,1	19,8	19,4	19,3	19,3	19,2	19,1	17,1	15,4	16,2	16,0
Försörjning av el, gas, värme och kyla	2,7	3,0	3,0	3,1	3,4	3,3	3,2	3,1	3,6	3,7	3,9	3,6
Byggverksamhet	4,3	4,6	4,7	4,6	4,7	4,8	5,0	5,3	5,2	5,1	5,5	5,8
Tjänsteproducenter	48,2	48,4	48,4	48,3	48,3	48,9	49,0	49,1	50,2	51,4	50,5	51,0
Handel	10,1	10,2	10,4	10,5	10,8	11,0	11,1	11,1	11,4	11,6	11,7	11,8
Transport	5,5	5,5	5,4	5,4	5,3	5,3	5,2	5,2	5,3	5,1	4,9	5,0
Hotell och restaurang	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,4	1,5	1,5
Informationsverksamhet	5,2	5,5	5,4	5,3	5,4	5,3	5,2	5,1	5,3	5,3	5,3	5,4
Finans- och försäkringsverksamhet	4,5	4,3	4,0	4,1	4,5	4,7	4,1	3,9	3,9	4,5	4,2	4,0
Fastighetsbolag och fastighetsförvaltare	10,3	10,0	10,0	10,0	9,2	9,1	9,3	9,1	9,3	9,7	9,0	9,0
Privata konsult- och stödtjänster	7,8	7,9	7,7	7,6	7,7	7,9	8,6	9,0	9,0	8,8	8,9	9,2
Utbildning, vård och sociala tjänster	2,2	2,2	2,7	2,7	2,6	2,7	2,8	2,8	3,0	3,5	3,5	3,6
Personliga och kulturella tjänster	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6	1,6
Offentliga myndigheter	19,9	20,2	20,4	20,8	20,6	20,4	20,0	19,7	20,0	20,9	19,9	19,5
Stattliga myndigheter	5,3	5,4	5,4	5,5	5,4	5,3	5,3	5,1	5,2	5,5	5,3	5,2
Primärkommuner	10,4	10,7	10,8	11,0	10,8	10,8	10,6	10,4	10,5	10,9	10,3	10,1
Landsting	4,1	4,2	4,2	4,3	4,4	4,3	4,2	4,2	4,3	4,5	4,2	4,2

Källa: SCB, Nationalräkenskaperna, Baumoleffekten

Tabell 1 ger en bild av varje sektors bidrag till den totala produktionen (BNP) vid varje givet tillfälle. Ur ett strukturförändringsperspektiv är det oproblematiskt om alla sektorer har samma prisutveckling. Ett känt faktum är dock att strukturförändringar går hand i hand med relativprisförändringar, dvs. att priserna utvecklas olika för olika sektorer. Detta brukar delvis förklaras med skillnader i produktivitetsutveckling där sektorer med högre produktivitetsutveckling ofta har fallande relativpriser.²⁴

I detta sammanhang kan den så kallade Baumoleffekten nämnas: En sektor som uppvisar en svag eller ingen produktivitetstillväxt över tid måste ändå betala de högre löner som uppstår på arbetsmarknaden på grund av den generella produktivetsökningen i ekonomin. Detta beror på konkurrensen om arbetskraften. För att kunna betala de högre lönerna (relativt produktiviteten) måste priserna för denna sektor stiga relativt sett.

Hur mycket en sektors priser kan stiga i förhållande till andra beror på substitutionsmöjligheter och priselasticiteter. Med andra ord: är betalningsviljan hög för en vara eller en tjänst på grund av små eller inga substitutionseffekter kan sektorernas relativpris stiga utan

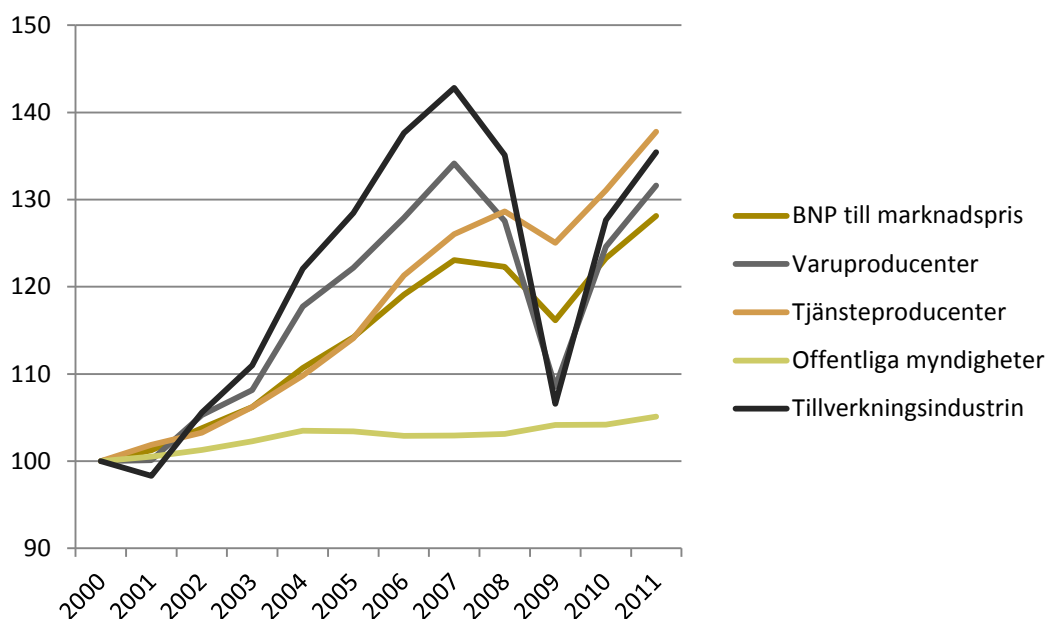
²⁴ Se exempelvis: Ljungberg, Jonas (1990), "Priser och marknadskrafter i Sverige 1885-1969: en prishistorisk studie", Lund: Ekonomisk-historiska föreningen. Se även Svanlund, Jonatan (2010), "Svensk och finsk upphinnartillväxt", Umeå Studies in Economic History, No:38, kapitel 6.

minskad efterfrågan på deras produkter eller tjänster.²⁵ Dessa skillnader brukar tillskrivas skillnader mellan industri- och tjänstesektorns produktivitet utveckling, där de mer arbetsintensiva delarna av tjänstesektorn inte kan hålla jämn takt med industrins produktivitet utveckling. Industritillverkning kännetecknas i stället ofta av arbetsbesparande teknisk utveckling. Detta leder då till stigande relativpriser för tjänster och därmed beror tjänstesektorns ökade andel av BNP snarare på prisseffekter än på relativa volymförändringar.²⁶ Dock är det värt att lyfta fram att den mer pessimistiska synen som Baumol hade på tjänsteproduktion inte har infriats eftersom flera tjänstebranscher har upplevt en god produktivitetstillväxt.²⁷

Den olikartade prisutvecklingen mellan sektorerna innebär att strukturförändring över tid samt olika sektors bidrag till tillväxten kan vara missvisande om man enbart studerar hur sektorernas andelar av BNP i löpande priser förändras över tid. Därför studerar vi nu de olika sektorernas förädlingsvärde under den undersökta perioden i fasta priser, dvs. volymutvecklingen.

3.1.2 Ekonomins utveckling i fasta priser

Figur 14 BNP-utveckling samt förädlingsvärde för utvalda sektorer, fasta priser. Index 2000 = 100

Källa: SCB Nationalräkenskaperna.

Figur 14 visar att skillnaderna är större om vi i stället för löpande priser studerar sektorernas utveckling i fasta priser. Mellan 2000 och 2007 växte Sveriges BNP med drygt 20 procent medan tillverkningsindustrins produktionsvolym växte med drygt 40 procent. Trots den djupa ekonomiska krisen var BNP-nivån något högre 2011 jämfört med 2007, men som påpekats tidigare var tillverkningsindustrins volym inte fullt återhämtad

²⁵ Andersson, Lars-Fredrik (2006), "Tar jobben slut? En analys av sambandet mellan arbetsproduktivitet och sysselsättningstillväxt i svenskt näringsliv", Stockholm: ITPSA2006:012.

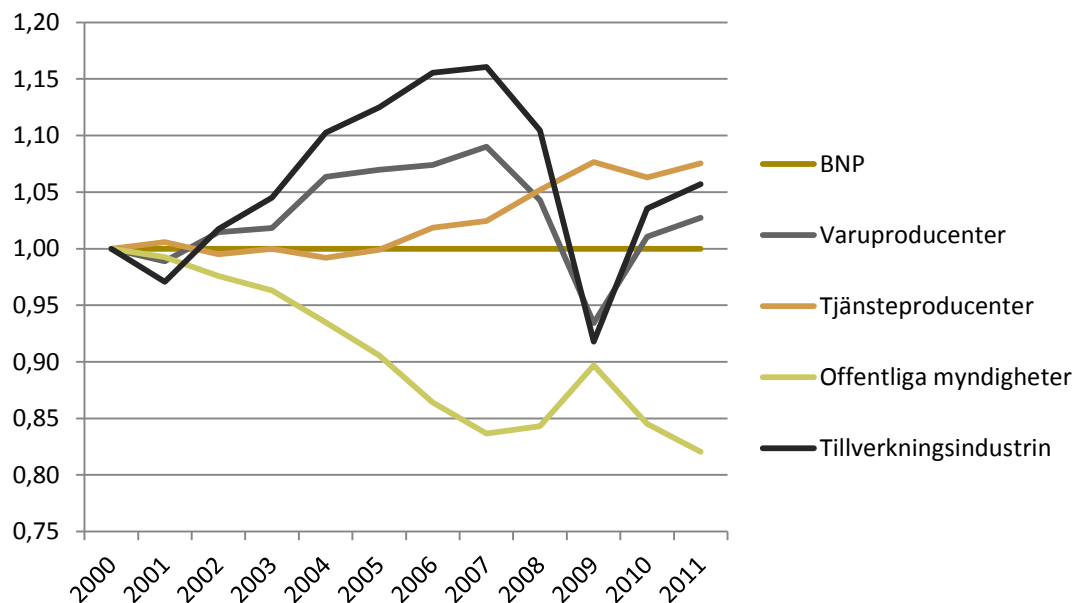
²⁶ Schön (2007), s.457 ff.

²⁷ För en genomgång av tjänstesektorns utveckling se: "Tjänstesektorns storlek – sysselsättning, produktivitet, förädlingsvärde andel av BNP andel av export med särskilt fokus på KIBS", Tillväxtanalys: Working paper/PM 2010:14.

2011. Tjänsteproduktionen växte i takt med BNP fram till 2005 för att därefter växa något snabbare.

När det gäller volym har den offentliga produktionen varit mer eller mindre konstant under 2000-talet. För att illustrera de olika sektorernas relativa utveckling visar Figur 15 de olika sektorernas utveckling i förhållande till BNP.

Figur 15 Utvalda sektorers förädlingsvärde i förhållande till BNP 2000–2011. Index 2000 = 1

Källa: SCB, Nationalräkenskaperna.

Som framgår av Figur 15 växte tillverkningsindustrins förädlingsvärde snabbare än BNP mellan 2001 och 2007, och vi har tidigare konstaterat att återhämtningen av industriproduktionen var kraftfullare än för ekonomin som helhet. Från 2005 fram till 2009 växte också den privata tjänsteproduktionen snabbare än BNP och under krisen 2008–2009 berodde detta på att nedgången i tjänsteproduktion var mindre än i den totala produktionen. Den offentliga produktionen växte däremot betydligt långsammare än BNP under hela perioden, förutom under krisen. På grund av att produktionsnivån var konstant under krisen fick vi en tillfällig uppgång 2007–2009 innan den föll tillbaka efter 2009.

3.1.3 Diskussion kring sektorers strukturförändringar

Framför allt den offentliga produktionen illustrerar Baumoleffekten. Om vi studerar utvecklingen i löpande priser var den offentliga produktionens andel av BNP mer eller mindre konstant. I fasta priser sjönk i stället den offentliga produktionen från 21 till 17 procent av BNP under perioden. Samtidigt ökade tillverkningsindustrin sin andel av BNP, sett i fasta priser, från 13 procent 2000 till 15 procent 2007. Trots att industrins produktion minskade kraftigt under krisen utgjorde industriproduktionen fortfarande 14 procent av BNP 2011. Tjänsteproduktionens andel ökade med endast en procentenhet mellan 2000 och 2007, och under krisen ökade andelen från 43 till 45 procent.

Generellt kan man säga att industrins andel av BNP minskade redan före krisen, men framför allt under krisåren. Trots en snabb återhämtning var industrins andel av BNP sedan lägre efter krisen än före den. Denna bild gäller dock bara om man studerar utvecklingen i

löpande priser, och då missar man hur olika sektors relativpriser har utvecklats. Genomgången ovan visar att tillverkningsindustrins produktionsvolym ökade med 40 procent jämfört med den totala produktionsökningen på 20 procent för ekonomin i sin helhet fram till 2007. I fasta priser ökade i stället tillverkningsindustrins andel av BNP något trots att den kraftiga krisen som drabbade industrin ännu inte är övervunnen. Detta innebär att industrin har haft en betydlig svagare prisutveckling för sina produkter jämfört med ekonomin som helhet. I kontrast var den offentliga produktionen mer eller mindre konstant sett som andelar av BNP under perioden, samtidigt som andra sektorer expanderade. Därför föll också den offentliga verksamhetens andel av BNP mätt i fasta priser. Detta indikerar att sektorn relativt sett har haft stigande priser. Tjänstesektorn ökade sin andel, framför allt efter 2005 och speciellt under krisen, både mätt i löpande och i fasta priser.

Sammanfattningsvis är det svårt att lyfta fram några entydiga strukturförändringar före och under krisen. Det mest framträdande är den offentliga sektorn som har haft den svagaste tillväxten om man ser till produktionsvolym. De olikartade prisutvecklingarna indikerar dock att sektorerna har haft olika produktivitetstvecklingar. Industrin, som är väldigt exportberoende, får därmed konkurrera på många marknader med pressade priser. Detta kan också leda till lönsamhetsproblem, speciellt om efterfrågan skulle minska som en följd av en djupare internationell konjunkturedgång.

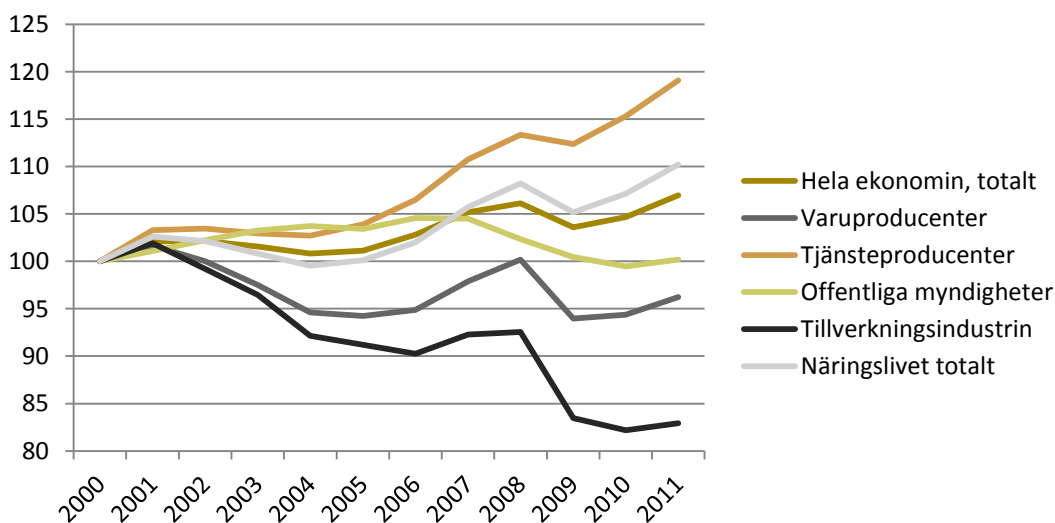
3.2 Stukturförändringar och produktionsfaktorer

I detta avsnitt försöker vi fånga upp eventuella strukturförändringar på faktormarknaderna före och efter krisen genom att behandla hur användandet av viktiga produktionsfaktorer har förändrats. Det gör vi med en enkel produktionsfunktion där produktion (Y) beror på insatsen av arbete (L) och kapital (K) samt effektiviteten av dessa (produktiviteten).

3.2.1 Strukturförändringar och sysselsättning

En dimension som fångar stukturförändringar handlar om hur sysselsättningen har förändrats i olika sektorer. Figur 16 visar den relativa sysselsättningsutvecklingen för utvalda sektorer 2000–2011.

Figur 16 Relativ sysselsättningsutveckling för utvalda sektorer 2000–2011. Index 2000 = 100

Källa: SCB, Nationalräkenskaperna.

Tillverkningsindustrin drabbades hårdast

Trots att finanskrisen främst drabbade industrin var antalet sysselsatta inom varuproduktionen endast marginellt lägre 2011 än 2000. Men utvecklingen inom sektorn var inte jämnt fördelad. Sett över perioden som helhet minskade sysselsättningen inom *tillverkningsindustrin* kontinuerligt, med undantag för perioden 2006–2008 då en svag sysselsättningsökning skedde. Som påpekats tidigare föll sysselsättningen sedan kraftigt under krisåren 2008–2009, och jämfört med 2000 hade sysselsättningen inom tillverkningsindustrin minskat med 20 procent år 2011. Det finns inte heller några tydliga tecken på en snabb uppgång utan snarare en stabilisering på en lägre nivå. Här kan effekter av outsourcing spela in, dvs. att företagen hyr in personal i stället för att anställa så att personalen konteras i en annan sektor. Det som höll uppe sysselsättningsnivån inom varuproduktionen var den starka jobbtillväxten inom *byggnadsverksamheten*. Jämfört med 2000 ökade antalet sysselsatta med 45 procent fram till 2011. Under krisåren minskade antalet endast med 1 procent och därefter ökade antalet sysselsatta igen och redan 2010 var man på en högre nivå än under 2008. Mellan 2000 och 2011 skapades 99 000 jobb inom byggnadsverksamheten, som till viss del lyckades kompensera för de 126 000 jobb som försvann inom tillverkningsindustrin.

I kontrast till tillverkningsindustrin, där antalet sysselsatta minskade mer eller mindre kontinuerligt från 2000 till 2006, var sysselsättningen inom *industrin för motorfordon* mer eller mindre konstant fram till 2007. Därefter föll sysselsättningen med 25 procent fram till 2010 och under 2011 skedde en viss återhämtning. Det fanns med andra ord inga tecken på minskad sysselsättning inom industrin för motorfordon före krisen. Detta kan möjligen ses i ljuset av den högkonjunktur som präglade världsekonomin under de åren och kan jämföras med *tillverkningen av datorer* där sysselsättningen minskade med omkring 35 procent från 2001 till 2004 då den så kallade IT-bubblan brast. Värt att notera är att sysselsättningen knappt förändrades av finanskrisen.

Tjänstesektorn undvek allvarlig kris

Inom den *privata tjänstesektorn* ökade antalet sysselsatta under perioden med omkring 20 procent mellan 2000 och 2011, framför allt från 2005. Under finanskrisen minskade antalet sysselsatta med cirka 1 procent men fortsatte därefter att öka igen. Detta kan jämföras med den totala sysselsättningsökningen i ekonomin som helhet på cirka 6 procent. Därmed ökade tjänstesektorns andel av den totala sysselsättningen med 5 procentenheter under perioden, från 41 till 46 procent. Liksom inom varuproduktionen var utvecklingen inte jämnt fördelad.

En av branscherna med absolut högst tillväxt var *utbildning, vård och sociala tjänster* där antalet sysselsatta ökade med omkring 70 procent mellan 2000 och 2011. Under perioden ökade antalet sysselsatta inom den privata tjänsteproducerande sektorn med 337 000 arbetstillfällen, varav en fjärdedel (omkring 87 000 arbetstillfällen) kom inom utbildning, vård och sociala tjänster. Därmed ökade denna bransch sin andel av den totala sysselsättningen inom tjänsteproduktionen, från 7 till 10 procent.

Sektorn för *privata konsult- och stödtjänster* hade en sysselsättningsstillväxt på 35 procent mellan 2000 och 2011 och stod för hela 40 procent av det totala antalet nya jobb inom tjänstesektorn. Detta innebar en sysselsättningsökning med 130 000 arbetstillfällen och 2011 utgjorde denna bransch 24 procent av den totala sysselsättningen inom tjänsteproduktionen. Det innebar en ökning med 3 procentenheter sedan 2000. I denna sektor ingår även personaluthyrning, vilket är en bransch som växte med nästan 50 000 arbetstillfällen under

perioden. Trots en nedgång under 2009 var antalet sysselsatta redan 2010 tillbaka på samma nivå som före krisen.

I detta sammanhang blir det relevant att diskutera outsourcing, när företag köper in tjänster från andra företag samt hyr in personal från bemanningsföretag. Detta leder också till frågan om hur mycket av sysselsättningsminskningen inom tillverkningsindustrin som kan bero på att företag dels köper in tjänster från konsulter och andra tjänsteföretag, dels hyr in personal från bemanningsföretag. Det finns en risk för att tillverkningsindustrins betydelse för den totala sysselsättningen (och produktionen) underskattas.

Inom branschen *hotell och restaurang* ökade antalet sysselsatta med drygt 30 procent mellan 2000 och 2011. Liksom för tjänstesektorn i sin helhet kom merparten av denna ökning från och med 2005. Sektorns sysselsättning påverkades endast marginellt av finanskrisen och fortsatte att växa år 2008–2009, men i något långsammare takt. Därefter ökade antalet anställda inom branschen med hela 12 procent fram till 2011. Totalt tillkom 40 000 arbetstillfällen mellan 2000 och 2011, vilket bidrog till cirka 10 procent av den totala sysselsättningstillväxten inom tjänstesektorn. Dess sysselsättningsandel var också mer eller mindre konstant omkring 7 procent under hela den undersökta perioden.

Den största branschen inom tjänstesektorn är *detalj- och grossisthandelsbranschen* som 2011 hade omkring 26 procent av det totala antalet sysselsatta inom tjänsteproduktionen. Sysselsättningen ökade dock endast med 9 procent under perioden och därmed minskade branschens andel av tjänstesysselsättningen något. Eftersom branschen är så stor innebar denna relativt svaga sysselsättningstillväxt ändå 47 000 nya arbetstillfällen och bidrog därmed till 14 procent av tjänstesektorns sysselsättningsökning.

Antalet sysselsatta inom *personliga och kulturella tjänster* ökade med 20 procent eller med 18 000 arbetstillfällen, vilket motsvarar 5 procent av tjänstesektorns sysselsättningstillväxt under perioden.

Inom branscherna *informations- och kommunikationsverksamhet, transport och magasinering* samt *finans- och försäkringsverksamhet* var sysselsättningen densamma eller något lägre 2011 än 11 år tidigare. Alla sektorer upplevde dock en ganska snabb tillväxt från 2005 till 2008, mellan 6 och 8 procent, men denna uppgång följdes i och med finanskrisen av en lika stor nedgång.

Offentlig verksamhet har övergått till privat

Som framgår av Figur 13 ökade antalet sysselsatta inom *offentlig verksamhet* med omkring 5 procent under perioden 2000–2007, eller 59 000 sysselsatta, men därefter minskade antalet anställda med nästan lika många till 2011. Detta innebar att antalet sysselsatta inom offentlig verksamhet var mer eller mindre detsamma år 2011 som år 2000. Av sysselsättningsökningen stod primärkommunerna för hela 80 procent av ökningen medan landstingen stod för omkring 15 procent. Även minskningen påverkade främst primärkommunerna. Detta kan kopplas till sysselsättningsökningen för branschen utbildning, vård och sociala tjänster i den privata tjänstesektorn, där tidigare offentlig produktion har privatiserats och offentliga produktionsmonopol på olika välfärdstjänster avreglerats, vilket har öppnat upp för privata aktörer.²⁸

²⁸ Svensson, Roger (2012), "Outsourcing och offshoring av producenttjänster – förklaring och effekter" i Jordahl, Henrik (red) "Den svenska tjänstesektorn", Lund: Studentlitteratur, s. 100.

Därmed kan en viss del av sysselsättningsökningen i den privata tjänstesektorn tillskrivas en omflyttingseffekt från den offentliga sektorn till privat tjänsteproduktion. Detta går att illustrera ytterligare med en enkel beräkning av skillnaden mellan å ena sidan jobb som har tillkommit inom den privata sektorn för utbildning, vård och sociala tjänster, och å andra sidan minskade arbetstillfällen inom landsting och kommuner. Detta är givetvis en grov förenkling men kan vara en indikator på den totala omsorgsektorns utveckling. Från 2000 till 2011 skapades 87 000 nya arbetstillfällen inom utbildning, vård och sociala tjänster samtidigt som antalet sysselsatta var konstant inom kommun och landsting. Sett över perioden som helhet har med andra ord det totala antalet sysselsatta inom vård och omsorg ökat men all tillväxt har skett inom den privata sektorn. Som diskuterats tidigare ökade antalet sysselsatta med 59 000 i kommuner och landsting fram till 2007. Därefter försvann cirka 57 000 arbetstillfällen i kommuner och landsting fram till 2011. Mellan 2007 och 2011 tillkom det samtidigt 35 000 jobb inom den privata sektorn för utbildning, vård och sociala tjänster. En del av sysselsättningsminskningen i kommuner och landsting kom alltså att kompenseras av en tillväxt i den privata omsorgssektorn, men inte hela.

Industriproduktion flyttar till tjänstesektorn

En annan snabbt växande bransch är *privata konsult- och stödtjänster* där exempelvis bemanningsföretag och konsultföretag ingår. Roger Svensson har visat att produktionsvolymerna ökade mer än förädlingsvärdet under perioden 1995–2005 och att detta förklaras av andra branschers ökade inköp av tjänster och insatsvaror från denna bransch. Procentuellt sett har industrins inköp av producenttjänster ökat snabbare än dess produktionsvolym, förädlingsvärde samt inköp av insatsvaror. Enligt Svensson är detta en effekt av att tjänster som industrin själva tidigare utförde nu har lagts ut på olika tjänsteföretag. Svensson hävdar också att det från 1980-talet och framåt har skett en förskjutning gällande de tjänster som företag köper – från enklare tjänster såsom reception, städning, bevakning och fakturering till, under det senaste decenniet, tjänster inom IT, marknadsföring och liknade.²⁹ Därför kan man enligt Svensson säga att ”tjänster som enligt statistiken tidigare producerades inom tillverkningsindustrin numera hamnar i tjänstesektorn”.³⁰ SCB klassificerar nämligen företagen efter deras huvudsakliga slutförsäljning. Även om produktionssammansättningen av varor och tjänster är oförändrad sker alltså en förskjutning mot tjänster i statistiken vid outsourcing från industrin till tjänstesektorn. Svensson visar vidare att antalet anställda som i Sverige tillverkar industrivaror för slutanvändning eller levererar insatsvaror eller producenttjänster till den typen av produktion var mer eller mindre oförändrad mellan 1995 och 2005. Detta medför att det sjunkande antalet anställda i industrin har kompenseras av att sysselsättningen i privata tjänsteföretag har ökat med motsvarande antal.³¹ Dock vet vi att antalet sysselsatta sjönk kraftigt under finanskrisen inom tillverkningsindustrin. Det krävs dock en längre och stabilare återhämtning innan eventuella nettoeffekter kan uppskattas.

Hagman och Lind har i en studie beräknat sysselsättningsmultiplikatorer för olika sektorer i svensk ekonomi och kommer fram till att multiplikatoreffekten är högst för tillverkningsindustrin. Deras beräkningar visar att om en person anställs inom tillverkningsindustrin anställs ytterligare 1,18 personer bland underleverantörerna för varor och tjänster. Detta kan jämföras med en multiplikatoreffekt på 0,8 i tjänstesektorn. Vidare visar deras analys att cirka 60 procent av de indirekta sysselsättningseffekterna av stigande

²⁹ Svensson (2012), ss. 99-100.

³⁰ Svensson (2012), s.100.

³¹ Svensson (2012), s 101.

efterfrågan på industrivaror hamnar hos leverantörer av producenttjänster, och endast 24 procent hos underleverantörer av industrivaror. De visar även att multiplikatorerna har stigit över tid, vilket är en indikation på ett ökat beroende mellan sektorer. Detta beror i sin tur på outsourcing. Viktigt att notera är också att en del av de indirekta sysselsättnings-effekterna läcker ut ur landet i form av import av industrivaror och producenttjänster.³² Därför kan man ifrågasätta hypotesen om tillverkningsindustrins minskade betydelse, och om en ny exportkris slår mot svensk industri kan vi förvänta oss negativa effekter även på den hittills expanderande tjänstesektorn. Detta skulle därmed kunna få mer allvariga sysselsättningseffekter.

3.2.2 Strukturförändringar och investeringar

Ett ytterligare sätt att studera strukturförändringar är att undersöka om och hur investeringarna har förskjutits mellan olika sektorer och branscher. Ett grundantagande inom ekonomisk teori är att investeringar sker i de områden inom ekonomin där de ger eller förväntas ge högst avkastning. En indikator på strukturförändring är då om kapital flyttas i ekonomin genom investeringar. Man bör dock betona att sektorer och branscher är olika kapitalintensiva, så vissa sektorer kan expandera trots en svag ökning av investeringarna. I den så kallade Solowmodellen antar man att kapitalintensiteten (mängden kapital per arbetare) är positivt korrelerad med produktiviteten. Inom exempelvis den endogena tillväxtteorin betonar man i stället humankapitalets betydelse för den ekonomiska tillväxten. I den här rapporten har vi avgränsat oss till fysisk kapitalbildning, dvs. investeringar i maskiner och byggnader, delvis för att det kan vara en indikator på framtida lönsamhet. Det är också mer problematiskt att få uppgifter om humankapital. De uppgifter som finns är ofta längden på formell skolutbildning medan en viktig komponent i humankapitalet är fortbildning och arbetslivserfarenhet, vilket också är svårt att fånga upp i nationalräkenskaperna.

Likartad investeringsutveckling i olika sektorer

Tabell 2 visar investeringarnas andel för olika sektorer och vi ser att sektorernas andelar var tämligen stabila under perioden som helhet. Tjänsteproducenternas andel har fluktuerat och varit omkring 55 procent av de totala investeringarna medan varuproducenternas och de offentliga myndigheternas andelar har legat på omkring 30 respektive 15 procent av de totala investeringarna. Från 2008 ser vi dock att varuproducenternas andel av de totala investeringarna sjönk och 2011 var deras andel 25 procent, vilket också var den lägsta andelen under hela perioden.

Liksom för sysselsättningen finns det skillnader mellan investeringarna i de olika sektorerna. Tillverkningsindustrin stod år 2000 för omkring 19 procent av de totala investeringarna. Denna andel sjönk sedan mer eller mindre kontinuerligt och låg före finanskrisen utbrott 2008 på drygt 13 procent av de totala investeringarna. Eftersom varuproducenternas totala andel av investeringarna var relativt konstant fram till 2008 ökade andelarna för andra branscher. Framför allt var det energi-, vatten- och avfallssektorns³³ andel av de totala investeringarna som steg (från 5 till 8 procent), tillsammans med en viss ökning för byggnadsverksamheten.

³² Svensson (2012), ss. 104-106.

³³ D35-E39 försörjning av el, gas, värme och kyla samt vattenförsörjning, avloppsrening, avfallshantering och sanering.

Tabell 2 Investeringars andel av BNP 2000–2011, i procent

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Varuproducenter	31	31	29	30	28	30	29	29	30	29	27	25
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Utvinning av mineral	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1
Tillverkningsindustrin	19	20	17	17	16	16	14	14	14	12	11	11
Försörjning av el, gas, värme och kyla	5	5	5	6	6	7	8	8	8	9	8	7
Byggverksamhet	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4
Tjänsteproducenter	55	54	54	54	56	54	56	56	55	53	55	57
Handel	8	7	6	7	7	7	7	7	8	7	7	7
Transport och magasinering	9	8	8	7	7	6	7	6	6	6	6	6
Hotell och restaurang	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Informations- och kommunikationsverksamhet	7	7	7	6	6	5	4	4	4	4	4	4
Finans- och försäkringsverksamhet	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4
Fastighetsbolag och fastighetsförvaltare	17	19	21	21	23	24	26	26	24	23	25	27
Privata konsult- och stödtjänster	7	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Utbildning, vård och sociala tjänster	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Personliga och kulturella tjänster	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Offentliga myndigheter	14	15	16	16	16	15	15	14	15	18	18	17
Statliga myndigheter och socialförsäkringssektorn	7	7	8	8	9	8	8	7	7	9	9	8
Primärkommuner inkl. kyrkokommuner före år 2000	5	6	6	6	5	5	5	5	5	6	6	6
Landsting	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3

Källa: SCB, Nationalräkenskaperna.

Investeringar har gått från tillverkningsindustrin till tjänstesektorn

I och med krisen sjönk tillverkningsindustrins andel av investeringarna ytterligare och 2011 stod branschen för 11 procent – en nedgång på omkring 8 procentenheter sedan 2000. Under krisen minskade även de övriga varuproducerande branschernas investeringar, vilket ledde till en nedgång för hela den varuproducerande sektorn.

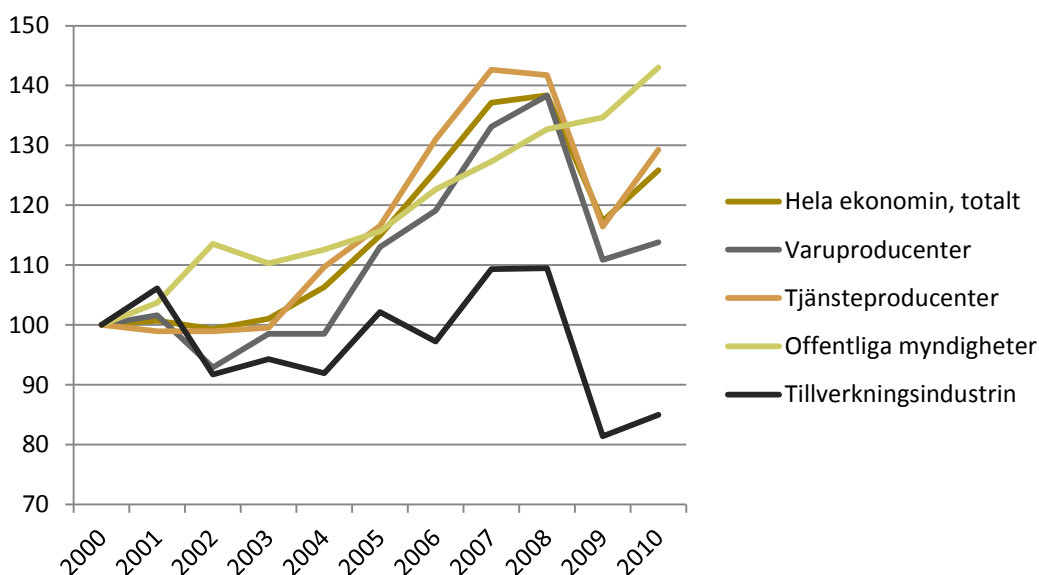
Tjänstesektorns andel av investeringarna ökade något under perioden som helhet, men som framgår av Figur 16 avviker 2011 års nivå inte nämnvärt från tidigare år. Bland tjänsteproducenterna är det dock en sektor som sticker ut, nämligen fastighetsbolag och fastighetsförvaltare, vars andel av de totala investeringarna steg från 16,5 procent år 2000 till 26,5 procent 2011, dvs. en ökning med 10 procentenheter. I övrigt minskade alla andra branscher bland tjänsteproducenterna och då främst transport och magasinering samt informations- och kommunikationsverksamhet vars andelar av de totala investeringarna minskade med drygt 3 procent under perioden. Denna utveckling var densamma både före och efter finanskrisens utbrott. Värt att notera är att de sektorer som hade snabbast syssel-

sättningsutveckling – utbildning, vård och sociala tjänster samt privata konsult- och stödtjänster – inte ökade sina andelar av investeringarna.

De offentliga investeringarnas andel har ökat i och med krisen

De offentliga myndigheterna stod fram till finanskrisens utbrott för omkring 15 procent av de totala investeringarna, men andelen ökade något både under och efter finanskrisen. Detta förklaras av att de offentliga myndigheternas investeringar steg något under krisen samtidigt som de andra sektorerna drog ned på investeringarna. Som påpekats tidigare i rapporten är det alltid svårt att tolka förändringar i löpande priser eftersom sektorerna ofta har en olikartad prisutveckling. Detta gäller även för investeringsvaror. En bransch kan ha fallande priser på produktionsmedel, vilket gör att de i löpande priser kan investera mindre trots en relativt hög grad av kapitalbildning. Därför visar vi i Figur 17 utvecklingen av investeringar i fasta priser för utvalda sektorer.

Figur 17 Investeringsvolymerna för ekonomin som helhet samt för utvalda sektorer 2000–2010. Index 2000 = 100

Källa: SCB; Nationalräkenskaperna.

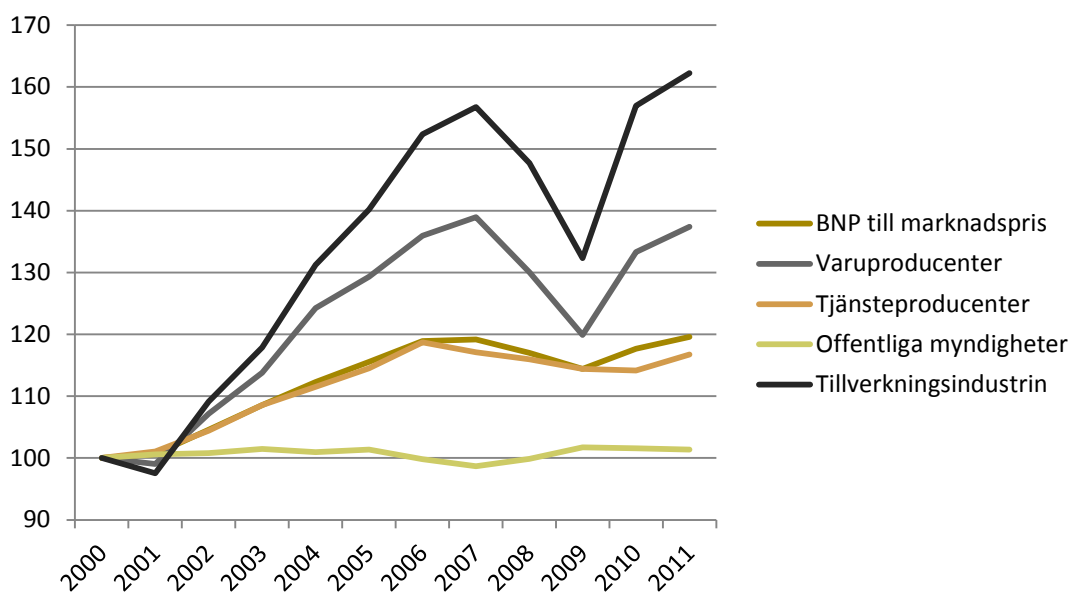
Sett över perioden som helhet växte investeringsvolymerna med knappt 40 procent för såväl tjänsteproducenterna som varuproducenterna. De offentliga investeringarna växte något långsammare jämfört med de andra sektorerna mellan 2000 och 2008. Under finanskrisen föll de samlade investeringarna men mest för varuproducenterna. Som nämnts tidigare fortsatte de offentliga myndigheternas investeringar att växa under krisen.

För tillverkningsindustrin föll investeringsvolymerna i samband med IT-kraschen i början av 2000-talet. Från 2004 till 2008 tog investeringarna inom tillverkningsindustrin fart igen och växte med omkring 20 procent. Dock var investeringsvolymerna endast 10 procent högre före finanskrisens utbrott än år 2000. De totala investeringarna i den varuproducerande sektorn var dock tillräckliga för att sektorn som helhet kunde hålla jämna steg med övriga ekonomin. Under krisen föll bruttoinvesteringarna inom tillverkningsindustrin med 25 procent och de uppvisade en svag återhämtning efter krisen.

3.2.3 Strukturförändringar och produktivitet

Detta avsnitt belyser produktiviteten i ekonomins sektorer utifrån ett struktur-omvandlingsperspektiv, och liksom i föregående avsnitt jämför vi ett antal sektors utveckling före och efter krisåren. Figur 18 visar den relativa arbetsproduktivitets-utvecklingen för ekonomins huvudsakliga sektorer. Arbetsproduktiviteten är de olika sektorernas fastprisberäknade (referensår 2011) förädlingsvärde per arbetad timma. Här är vi intresserade av de olika sektorernas relativa produktivitetsutveckling för att se eventuella förändringar före och efter finanskrisens utbrott.

Figur 18 Den relativa arbetsproduktivitets utveckling för utvalda sektorer 2000–2011. Index 2000 = 100

Källa: SCB, Nationalräkenskaperna.

Stark uppgång av industrins produktivitet följt av djup nedgång

Som framgår av Figur 18 hade den varuproducerande sektorn, och då främst tillverkningsindustrin, den högsta arbetsproduktivitetsstillväxten under perioden. Från 2000 till 2007 ökade arbetsproduktiviteten med närmare 60 procent men under finanskrisen föll den kraftigt. Detta ska tolkas som att företagen inte drog ned på personalstyrkan i samma takt som produktionsvolymerna sjönk. Återhämtningen var dock minst lika kraftig och 2010 var produktivetsnivån tillbaka på nivån före finanskrisens utbrott. Som vi beskrivit tidigare beror det på stigande produktionsvolymerna samtidigt som effekterna av uppsägningar slog igenom.

Tjänstesektorn har blivit mer produktiv men med viss nedgång under krisen

Den tjänsteproducerande sektorns arbetsproduktivitet ökade med omkring 20 procent fram till 2007 för att sedan minska något under krisen. Värt att notera är att produktivetsnivån inte helt har återhämtat sig efter krisen. Vi ser även hur väl den aggregerade arbetsproduktiviteten och den tjänsteproducerande sektorns arbetsproduktivitet följer varandra. Detta är ett uttryck för att tjänstesektorn är den största influensen för ekonomins totala arbetsproduktivitet, eftersom den är störst. Trots sin högre tillväxttakt kommer tillverkningsindustrin genom minskad arbetskraft att ge ett allt lägre bidrag till den samlade produktiviteten. Tillväxtanalys har beräknat tjänstesektorns bidrag till den

aggregerade arbetsproduktiviteten i en tidigare studie, och där kommer de fram till att ”produktivitetstillväxten sedan åtminstone efter 1990-talskrisen [har] drivits av den privata tjänsteproduktionen. Orsaken är en jämförelsevis hög produktionstillväxt i kombination med ökad sysselsättning”.³⁴

Personalinhyrning gör att delar av ett företags förädlingsvärde flyttas över från ett företag till ett annat. Om företagen finns i olika sektorer kan alltså produktivitetsvinster i en sektor förklaras av en omflyttningsfaktor. Man kan där spekulera om att en del av industrins förädlingsvärde har omallokerats till tjänstesektorn där personaluthyrning ingår.

Problematiskt att tolka den offentliga sektorns produktivetsutveckling

För den offentliga sektorn är produktivitetstillväxten definitionsmässigt lika med noll i nationalräkenskaperna. Eftersom inga priser generas för offentliga tjänster utgår man helt enkelt från kostnaden för produktionen för att beräkna värdet av offentliga tjänster.³⁵ Därmed tolkas stigande kostnader i form av löner och så vidare in i sektorns prisdeflator och produktiviteten blir då oförändrad. Detta förstärker bilden av att det framför allt är denna sektor som drabbas av Baumols sjuka. Det är dock ett problematiskt antagande eftersom en del av kostnadsutvecklingen också kan vara ett uttryck för en kvalitetsförbättring, vilket då borde leda till produktivitetstillväxt. Inom sjukvården finns det exempelvis flera medicinska framsteg som inte generar någon produktivitetstillväxt i statistiken men som ändå ökar kvaliteten i vården.

Näringslivets produktivitet drabbades av krisen

Ur ett strukturomvandlingsperspektiv kan det vara värt att notera att produktivitetstillväxten var hög och jämn för såväl den varuproducerande som den tjänsteproducerande sektorn fram till omkring 2006–2007. Därefter blev tillväxttakten långsammare. Mellan 2006 och 2011 minskade produktiviteten i samband med krisen men den hade återhämtat sig till 2011. Detta kan dock vara ett tillfälligt uttryck för en kraftigt minskande produktion samtidigt som sysselsättningen inte minskade i samma grad. Därmed föll produktiviteten. Som diskuterats tidigare lyckades inte exempelvis tjänstesektorn nå upp till tidigare produktivetsnivåer.

Enskilda branschers produktivetsutveckling

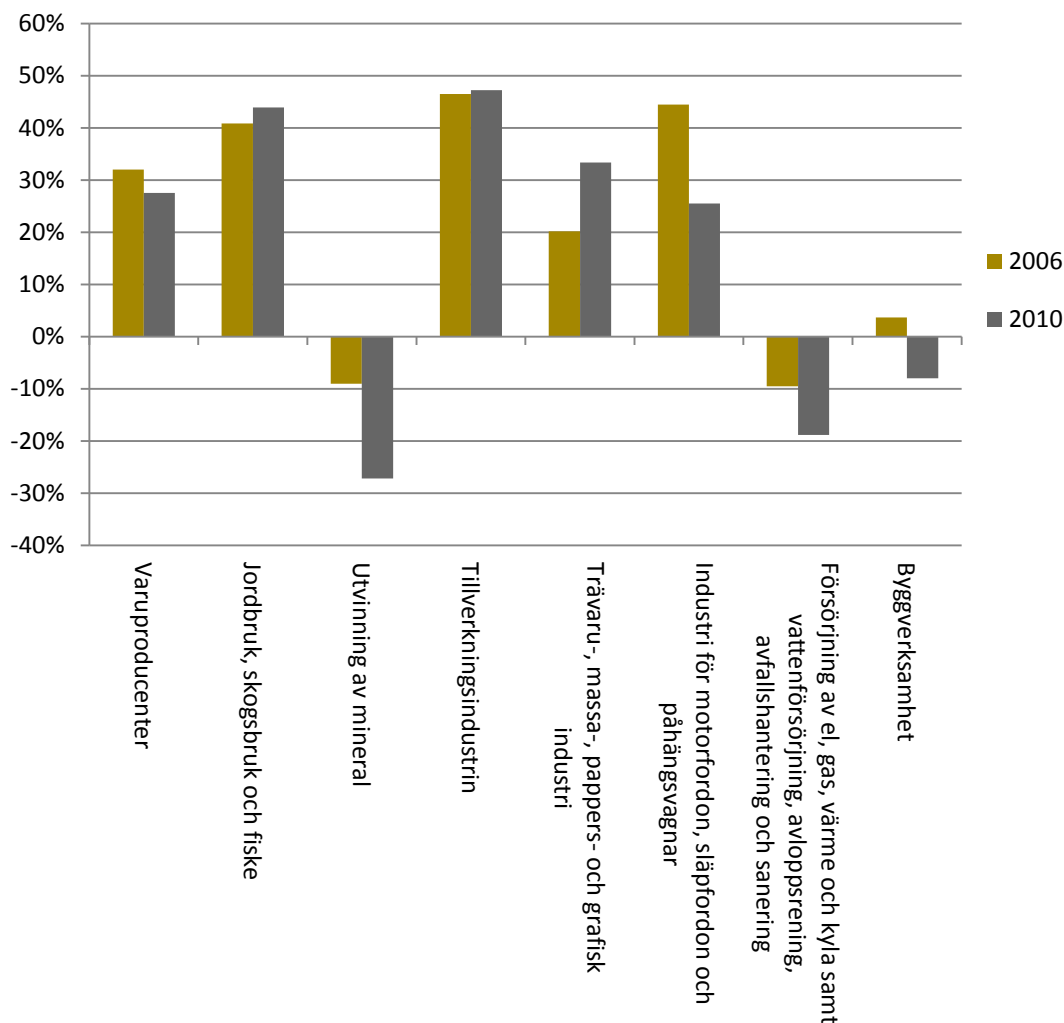
För att ytterligare förstå denna dynamik ska vi visa produktivetsutvecklingen för ett antal branscher inom den varu- och tjänsteproducerande sektorn. Liksom tidigare är arbetsproduktiviteten beräknad som det fastprisberäknade förädlingsvärdet per arbetad timma för de utvalda branscherna. Därefter har vi jämfört nivåerna 2006 och 2010 med nivåerna 2001. Beräkningen bygger på treåriga medelvärden för att tillfälliga upp- och nedgångar i olika branscher inte ska leda till alltför stora under- respektive överskattningar av produktivitetstillväxten.³⁶ Figur 19 visar produktivetsutvecklingen för olika branscher inom den varuproducerande sektorn.

³⁴ ”Tjänstesektorns storlek – sysselsättning, produktivitet, förädlingsvärde andel av BNP andel av export med särskilt fokus på KIBS”, *Tillväxtanalys: Working paper/PM 2010:14*, s. 23.

³⁵ Sandelin, Bo (2005), ”Vad är BNP?”, Stockholm: SNS förlag, s. 38.

³⁶ År 2001 innefattar åren 2000–2002, 2006 innefattar åren 2005–2007 och slutligen 2010 innefattar åren 2009–2011.

Figur 19 Procentuell ökning av arbetsproduktiviteten 2006 och 2010 jämfört med 2001. Utvalda branscher inom den varuproducerande sektorn. Medelvärde för tre år.

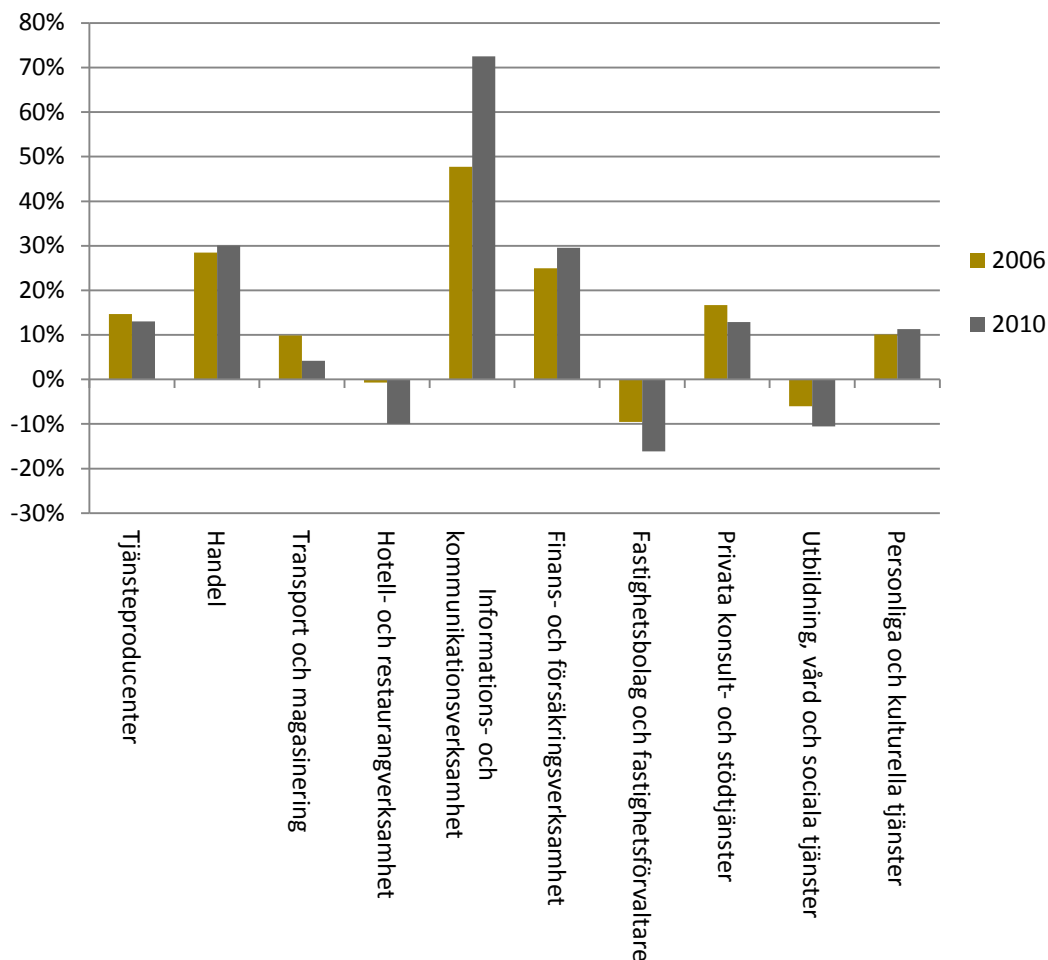
Källa: SCB, Nationalräkenskaperna.

Som framgår av Figur 19 ökade arbetsproduktiviteten kraftigt fram tills krisen kom, både för sektorn som helhet men framför allt för tillverkningsindustrin.³⁷ Industrien för motorfordon som stod i centrum under finanskrisen upplevde också en hög produktivitetstillväxt under 2000-talets första decennium. Dock ser man att produktivitetstillväxten var nästan hälften under perioden 2001–2010 jämfört med perioden 2001–2006. Som tidigare nämnts beror detta på att företagen inte drog ned på personalstyrkan i den takt som produktionsvolymerna föll, vilket fick produktiviteten att sjunka kraftigt under finanskrisen. Trävaruindustrin hade en betydligt långsammare produktivitetstillväxt jämfört med industrin som helhet även om produktiviteten steg kraftigt under och efter finanskrisen. Inom den primära produktionen, dvs. jordbruk, skogsbruk samt fiske, kom produktiviten att stiga snabbt både före och efter finanskrisen. Ett par branscher uppvisade dock en negativ utveckling under perioden. I gruvnäringen (utvinning av mineraler) sjönk arbetsproduktiviteten med nästan 10 procent före krisen och den minskade kraftigt under

³⁷ Att siffrorna avviker jämfört med föregående figur beror på att i denna figur jämförs medelvärdet för tre år.

krisåren. Även byggnadsverksamhet samt energi-, vatten- och avfallssektorn uppvisade en svag produktivitetstillväxt samtidigt som dessa branscher ökade sin sysselsättning.

Figur 20 Procentuell ökning av arbetsproduktiviteten 2006 och 2010 jämfört med 2001. Utvalda branscher inom den tjänsteproducerande sektorn. Medelvärde för tre år.

Källa: SCB, Nationalräkenskaperna.

Som framgår av Figur 20 är produktivitetstillväxten tämligen ojämn inom den tjänsteproducerande sektorn. Exempelvis var produktivitetstillväxten lika hög inom handel och distribution som inom den varuproducerande sektorn. Genom sin höga sysselsättningsandel stod branschen för en stor del av tjänstesektorns samlade produktivitetstillväxt. Informations- och kommunikationsverksamheten uppvisade en av de högsta produktivitetstillväxterna under perioden, och även finans- och försäkringsverksamhet hade en produktivitetstillväxt i paritet med den varuproducerande sektorn. Privata konsult- och stödtjänster uppvisade en ungefär lika hög produktivitetstillväxt som tjänstesektorn i sin helhet.

Produktiviteten inom transport och magasinering utvecklades något långsammare än tjänstesektorn i sin helhet. Branschen drabbades även den hårt av finanskrisen och den fallande arbetsproduktiviteten är framför allt en effekt av att produktionsvolymerna minskade snabbare jämfört med arbetsinsatsen i branschen. Arbetsproduktiviteten inom

branschen för personliga och kulturella tjänster växte lika snabbt som för tjänstesektorn totalt sett.

Branscherna fastighetsbolag och fastighetsförvaltare, hotell och restaurang samt utbildning, vård och sociala tjänster uppvisade en negativ produktivitetsutveckling under perioden. De två sistnämnda hade också en hög sysselsättningstillväxt som tillsammans med den negativa produktivitetsutvecklingen drog ned den samlade arbetsproduktiviteten för tjänstesektorn i sin helhet.

3.3 Strukturförändringar från användarsidan

3.3.1 Konsumtionens, investeringarnas och exportens andelar av BNP

I detta avsnitt analyserar vi ekonomins sammansättning från användarsidan för att se om och hur den har förändrats sedan 2000 och om det finns några mönster före respektive efter finanskrisen 2008–2009.

Bruttoinvesteringarna och exporten drabbades

Tabell 3 visar först de samlade konsumtionsutgifternas andel av BNP, både totalt och uppdelat efter hushållens och den offentliga sektorns konsumtion. Fram till 2007 minskade konsumtionsutgifternas andel av BNP marginellt från 75 till 72 procent. I princip hela den relativa nedgången kom från hushållens konsumtionsutgifter eftersom de offentliga utgifterna i princip var oförändrade. Under krisåret 2009 steg konsumtionsutgifternas andel, men det beror som diskuterats tidigare främst på att konsumtionsutgifterna var oförändrade samtidigt som exporten och investeringarna föll kraftigt. De samlade konsumtionsutgifternas andel minskade såväl 2010 som 2011. Hushållens konsumtionsutgifter, mätt som andel av BNP, var 2011 något lägre än 2000 samtidigt som de offentliga utgifterna var något högre.

Tabell 3 De samlade konsumtionsutgifternas, investeringarnas samt nettoexportens andel av BNP i procent

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Konsumtionsutgifter	75,0	75,1	75,8	76,0	74,8	74,4	73,2	72,2	73,0	77,0	75,1	74,2
<i>Varav hushållens</i>	<i>49,2</i>	<i>48,8</i>	<i>48,8</i>	<i>48,8</i>	<i>48,3</i>	<i>48,2</i>	<i>47,2</i>	<i>46,7</i>	<i>47,0</i>	<i>49,3</i>	<i>48,4</i>	<i>47,6</i>
<i>Varav de offentliga</i>	<i>25,8</i>	<i>26,3</i>	<i>27,0</i>	<i>27,3</i>	<i>26,5</i>	<i>26,2</i>	<i>26,0</i>	<i>25,5</i>	<i>26,1</i>	<i>27,7</i>	<i>26,8</i>	<i>26,6</i>
Bruttoinvesteringar	18,6	18,2	17,4	17,1	17,0	17,7	18,7	20,3	20,2	16,5	18,6	19,6
Nettoexport	6,4	6,7	6,7	6,8	8,2	7,8	8,1	7,5	6,8	6,5	6,3	6,2

Källa. SCB, Nationalräkenskaperna.

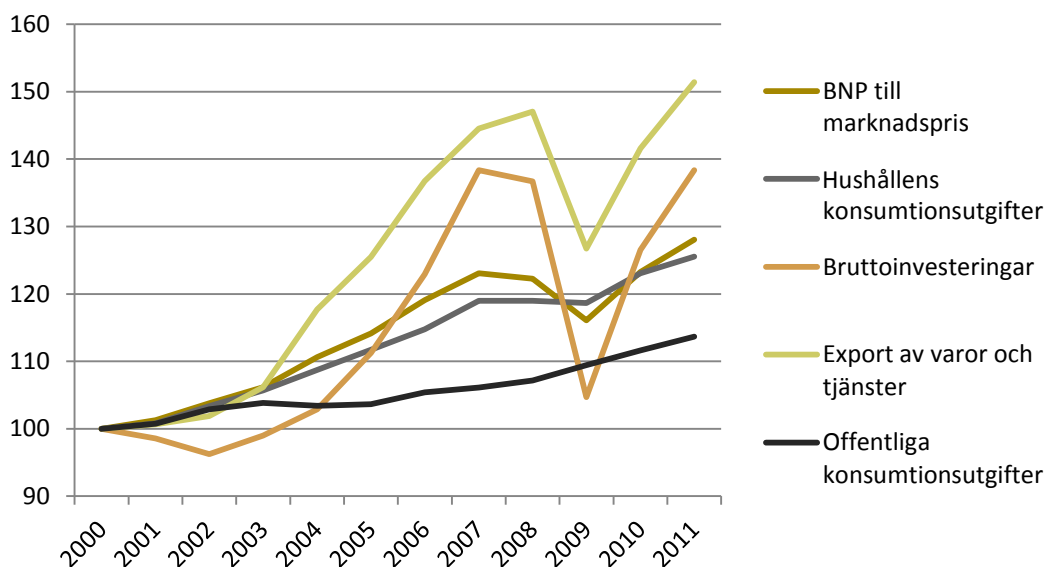
Bruttoinvesteringarnas andel av BNP steg med knappt 2 procentenheter från 2000 till 2007 och investeringarna sjönk mer än BNP, vilket ledde till en minskad andel av BNP med omkring 4 procentenheter under 2009. Detta vände dock snabbt och andelarna var 2011 nästan tillbaka på samma nivå som före krisens utbrott. Under hela perioden hade Sverige ett nettoexportöverskott på mellan 6 och 8 procent, vilket indikerar att svensk ekonomi har fått ett inflöde av kapital via handelsbalansen. Exportens andel steg från 2000 till 2006 för att därefter minska varje följande år. Med andra ord kom inte exporten tillbaka till samma nivå som innan finanskrisen bröt ut. Exportöverskottets andel av BNP var 2011 tillbaka på 2000 års nivå.

Om man enbart studerar exportens andel av produktionen³⁸ steg den från 47 procent 2000 till 54 procent 2007, vilket är en ökning med 7 procentenheter. Mellan 2000 och 2004 föll importens andel av BNP från 40 till 38 procent. Därefter ökade importens andel till 47 procent 2008, så sett över perioden som helhet ökade exporten och importen sina andelar av BNP med 7 procentenheter även om exporten genomgående var högre. Exportens andel fortsatte att öka fram till 2008 men nettoexportens andel minskade tidigare på grund av en snabbare tillväxt av importen från 2005 till 2008. Om man bryter upp exporten på varuexport och tjänsteexport ökade varuexportens andel av BNP från 36 till 38 procent mellan 2000 och 2008. Under 2009 sjönk denna till 32 procent trots en snabb återhämtning. 2011 utgjorde varuexporten 35 procent av BNP, det vill säga 3 procentenheter mindre jämfört med före krisen. Samtidigt ökade tjänsteexportens andel av BNP från 10 till 15 procent under perioden och var mer eller mindre konstant från 2008 till 2011. Detta innebar att tjänsteexportens andel av den samlade exporten steg från 22 till 30 procent under perioden. Trots denna relativt snabba tillväxt utgör fortfarande varuexporten merparten av den svenska exporten.

3.3.2 Konsumtion, investeringar och export i fasta priser

Sammantaget var ekonomins sammansättning från användarsidan i princip densamma 2011 som 2000 och därmed är det svårt att tala om några strukturella förändringar under perioden. Men exporten som helhet ökade under perioden och denna tillväxt skedde mycket tack vare ökad tjänstexport. Den tidigare diskussionen om skillnader i löpande respektive fasta priser beror på att jämförelser i löpande priser över tid kan dölja olika relativprisförändringar. Därför visar Figur 21 även utvecklingen av BNP och dess komponenter i volymtermer, dvs. fastprisberäknade.

Figur 21 Hushållens och de offentliga konsumtionsutgifternas, investeringarnas och exportens utveckling samt BNP-utvecklingen 2000–2011, volymer. Index 2000 = 100

Källa: SCB, Nationalräkenskaperna.

³⁸ BNP från användarsidan definieras som $BNP = Konsumtion + Investeringar + Export - Import$. Nettoexporten definieras som export minus import, dvs. om nettoexporten är positiv är exporten mer än importen. Om man studerar konsumtionens, investeringarnas samt exportens andelar av BNP kan de bli större än 1 eftersom importen inte har dragits bort.

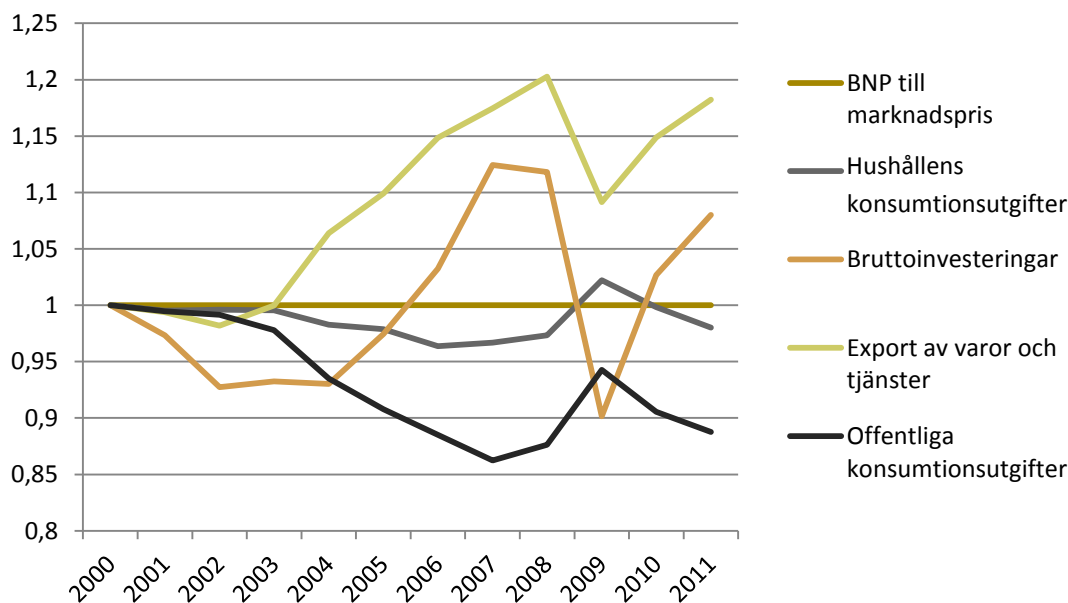
Svensk ekonomi inte huvudsakligen konsumtionsdriven

Från 2000 till 2007 ökade svensk BNP med drygt 20 procent samtidigt som hushållens konsumtionsutgifter ökade med 18 procent. Detta förstärker bilden av att svensk ekonomi inte har varit konsumtionsdriven på samma sätt som exempelvis USA:s. Under krisen hölls konsumtionsutgifterna uppe och de fortsatte att växa från 2010, dock långsammare än BNP. De offentliga konsumtionsutgifterna steg endast med drygt 13 procent under perioden och tillväxten var koncentrerad till perioden efter 2005. De offentliga utgifterna ökade under krisen och kom därför att vara ett av de få expansiva inslagen i den svenska ekonomin.

Exporten och investeringarna ökade kraftigt fram till krisen

I kontrast till denna relativt långsamma volymutveckling ökade såväl exportens som investeringarnas volym kraftigt under den studerade perioden. Exportens volym ökade med nästan 50 procent från 2000 till 2008 för att sedan falla kraftigt under finanskrisen och följas av en snabb återhämtning under 2010. Även bruttoinvesteringarna uppvisade en hög volymtillväxt under perioden. För att ännu tydligare illustrera hur olika komponenter har vuxit i förhållande till BNP visar Figur 22 samma utveckling som ovan fast i förhållande till BNP.

Figur 22 Konsumtionsutgifternas, investeringarnas samt exportens volymutveckling i förhållande till BNP. Index 2000 = 1

Källa: SCB, Nationalräkenskaperna.

Här framgår exportens och investeringarnas relativt höga tillväxt i jämförelse med den samlade ekonomin. När det gäller exporten tog tillväxten fart 2002 och för bruttoinvesteringarna 2004. Under 2010 växte återigen exporten och investeringarna snabbare än BNP. Möjligen kan man se en inbromsning av exporttillväxten relativt BNP under 2011.

Konsumtionen växte långsammare än BNP

Hushållens konsumtionsutgifter växte långsammare än BNP fram till 2006 och uppvisade en marginellt högre tillväxt i förhållande till BNP fram till 2008 för att stiga snabbt under 2009. Det sista året var dock en effekt av att BNP föll samtidigt som konsumtionen var konstant och redan från 2010 växte hushållens konsumtionsutgifter återigen långsammare än BNP. Detsamma gäller för de offentliga konsumtionsutgifterna som växte snabbare än BNP från 2007 till 2009, men efter krisåren minskade de i förhållande till BNP.

3.3.3 Diskussion kring strukturförändringar

Offentlig konsumtion har minskat i volymtermer

I Figur 21 och Figur 22 framgår också några skillnader jämfört med utvecklingen som presenterades i Tabell 1. Exempelvis steg den offentliga konsumtionens andel av BNP något mätt i löpande priser. Men mätt i volymtermer växte den offentliga sektorn betydligt långsammare än BNP, förutom under krisåren. Detta pekar på stigande relativpriser på de produkter som denna sektor konsumerar och ligger i linje med de tidigare resonemangen om så kallade Baumoleffekter. Exporten växte snabbare än BNP mätt i både löpande priser (andel av BNP) och volym. Exporten växte också betydligt snabbare när det gäller volymen, vilket indikerar att denna sektor har haft en svagare prisutveckling jämfört med ekonomin i sin helhet. Sett till volym blir bilden av en exportledd tillväxt under 2000-talet ännu tydligare.

Sveriges ekonomi är beroende av export

Det går att dra några slutsatser från denna genomgång. Ett av de mer framträdande fenomenen under perioden är Sveriges (positiva) obalans i form av den konstanta nettoexporten som har varit omkring 6 till 8 procent av BNP. Detta går att spåra tillbaka till krisen i början av 1990-talet då exportvolymerna steg kraftigt. Från 1993 fram till 2011 var nettoexporten i genomsnitt omkring 6,7 procent av BNP och sedan 1995 har den aldrig varit lägre än drygt 6 procent.³⁹ Detta kan jämföras med den genomsnittliga nettoexporten från 1950 fram till 1990 som låg på 0,9 procent av BNP, där den högsta nettoexporten under perioden uppvisades 1984 med 4,2 procent av BNP.⁴⁰ Möjligen kan man tala om ett strukturellt skifte sedan krisen på 1990-talet eftersom exportöverskottet permanent har legat på en historiskt hög nivå.

En central fråga kring strukturförändringar gäller hur exporten kommer att utvecklas om kriserna runt om i Europa förstärks. Om exporten faller eller uppvisar en svag tillväxt kommer det främst att påverka industrin då 70 procent av den samlade exporten utgörs av varuexport. Detta får också konsekvenser för den övriga ekonomin eftersom industrin köper tjänster och hyr in personal från andra sektorer i ekonomin.

Offentlig produktion och konsumtion är inte längre lika stora

En ytterligare dimension kring strukturförändringar rör de offentliga utgifterna. Mätt i volymen ökade de offentliga konsumtionsutgifterna med omkring 14 procent. Detta kan jämföras med den offentliga produktionsökningen på cirka 5 procent (se Figur 14). Här uppstår med andra ord en diskrepans mellan den offentliga konsumtionen och den

³⁹ Egna beräkningar baserad på SCB Nationalräkenskaperna.

⁴⁰ Egna beräkningar baserade på Krantz & Schön (2007).

offentliga produktionen. I nationalräkenskaperna är produktionsvärdet i den offentliga sektorns ungefär detsamma som dess konsumtionsutgifter.⁴¹ Vad beror detta på?

En förklaring står att finna i den snabbt växande privata utbildnings- och hälsosektorn. Som vi påvisade i avsnitt 3.2 stod denna sektor för hela sysselsättningstillväxten (87 000 sysselsatta) inom utbildning, vård och sociala tjänster mellan 2000 och 2011. Därmed kan diskrepansen förklaras av en institutionell förändring eftersom de arbetstillfällena som skapats i denna sektor till stor del har bekostats av offentliga medel. Denna sektor stod för cirka en fjärdedel av den privata tjänstesektorns totala sysselsättningstillväxt. Om de offentliga finanserna försämras på grund av vikande konjunktur kan detta direkt spilla över på den privata välfärdssektorn som har varit drivande i den privata tjänstesektorns jobbtillväxt.

3.4 Strukturförändring ur ett regionalt perspektiv

Om vi ser till krisers effekter på regional nivå är bilden mer komplex, jämfört med nationella förlopp, när det gäller utvecklingen av bruttoregionalprodukt (BRP), BRP per capita samt strukturell förändring. För Sverige finns officiella data över BRP från och med 1993, vilket i sig är en olycklig startpunkt när det gäller att jämföra och analysera kriser och krisförlopp eftersom Sverige då befann sig i kris. Dessa data är möjliga att utsträcka till 1968 om vi använder historiska BRP-uppgifter som är uppskattade i efterhand. De historiska siffrorna är länkade till SCB:s data från 1993.⁴² Detta betyder att underlaget möjliggör studier av länens BRP-utveckling 1968–2010. Dessa drygt 40 år rymmer tre kriser: krisen under 1970-talet, 1990-talet samt finanskrisen 2008–2009.

Det historiska perspektivet gör det lättare att se olika trender och olika utvecklings- samt tillväxtfaser i Sverige och rikets regioner (län). I ett nationellt perspektiv har tidigare forskning visat att dessa krisperioder innebar relativt stora omställningar och strukturförändringar i den svenska ekonomin. Genom 1970-talskrisen tydliggjordes tjänstesektorns betydelse för den svenska ekonomin och samhällsutvecklingen, något som vi i dag ser som en realitet. 1990-talskrisen medförde en ökad konkurrenssituation, vilket har inneburit ett ökat tryck på produktivetsförbättringar i exempelvis tillverknings- och råvaruindustrin,⁴³ och den utvecklingen har fortsatt till i dag. Denna allmänna utveckling är intressant att analysera utifrån ett regionalt perspektiv. Hur har ett skiftande omvandlingstryck påverkat utvecklingen i olika delar av Sverige? Den regionalekonomiska utvecklingen kan illustreras genom att i ett första läge jämföra olika läns BRP per capita i förhållande till genomsnittet i riket 1968–2010.

3.4.1 BRP-utveckling i olika län

Utifrån Figur 23 tycks kriserna ha inneburit vissa ”brott” i BRP-utvecklingstrenden inom och mellan Sveriges län. Perioden från sent 1960-tal fram till mitten av 1970-talet indikerar en konvergerande utveckling sett till BRP per capita. Denna period följs sedan av en stabil utveckling fram till 1990-talskrisen. Efter denna fas har framför allt Stockholms län betydligt gynnsammare utveckling än övriga län. Figur 23 inkluderar också de två övriga storstadsregionerna, Västra Götalands och Skåne län, samt Norrbotten och Kronobergs län. Västra Götalands och Skåne län tycks ha en annan utveckling än Stockholm när vi utgår från per capita-uppgifter. De två sistnämnda länen upplevde en mer

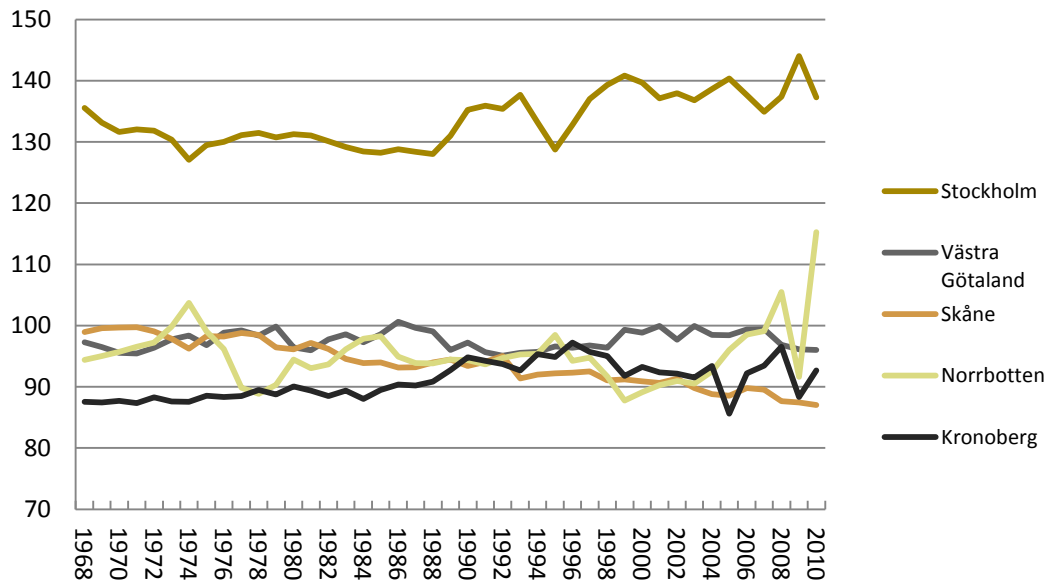
⁴¹ Sandelin, Bo (2005), ”Vad är BNP”, Stockholm: SNS förlag, s. 38.

⁴² Olsson-Spjut, Fredrik (2010a) & (2010b).

⁴³ Schön (2007), s. 490.

negativ utveckling av BRP per capita i förhållande till riket i allmänhet och Stockholm i synnerhet. Finanskrisen då förstärkte en mer långsiktig trend för de båda regionerna. Vi valde att lyfta fram Norrbottens och Kronobergs län eftersom dessa län hade det kraftigaste BRP-tappet under 2009 och den kraftigaste återhämtningen under 2010. I dessa län fanns tydligen en branschstruktur som tog de kraftigaste smällarna i 2009 års internationella efterfrågetapp inom tillverkningsindustrin.

Figur 23 BRP per capita, 1968–2010, index, riket = 100, län

Källa: Olsson Spjut (2010b) samt SCB, Regionalräkenskaperna.

Länens utveckling varierar avsevärt. Utvecklingen av regionernas BRP är mycket intressant, sett ur ett mer renodlat tillväxtperspektiv under krisåren 2008 och 2009 samt återhämtningsfasen under 2010. Stockholms län uppvisade en positiv BRP-tillväxt 2009, vilket är ett diametralt annorlunda förlopp jämfört med övriga svenska län. Norrbottens, Kronobergs, Värmlands, Jönköpings och Södermanlands län uppvisade en tvåsiffrig negativ tillväxt under samma år! Sett till volymförändringar av BRP ser man också att de som upplevde en kraftig tillbakagång 2009 också upplevde en kraftig återhämtning under 2010. Svängningarna gäller runt 20 procent av BRP i en handfull län mellan ett år och ett annat, vilket är historiskt unikt. Detta speglar relativt små och branschmässigt mer koncentrerade läns känslighet för internationella chocker, vilket självfallet ställer stora krav på exempelvis myndigheternas beredskap och förmåga att möta dessa kraftiga förlopp. Tabell 4 visar volymförändringarna i länens BRP-utveckling under åren 2007–2010.

Tabell 4 Bruttoregionprodukt per län, volymförändring, procent

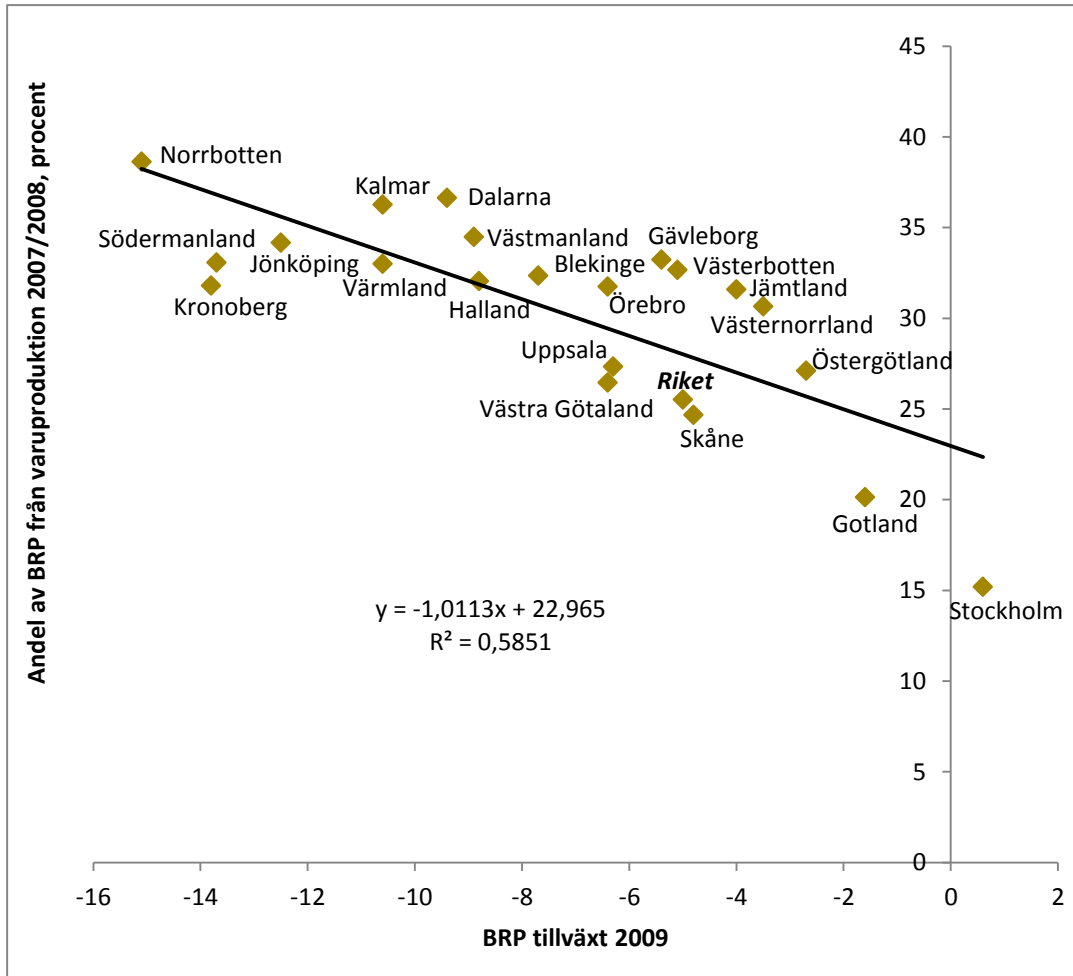
	2007	2008	2009	2010
Stockholm	5,3	0,5	0,6	3,7
Uppsala	-1,4	1,5	-6,3	5,9
Södermanland	5,6	0,7	-13,7	15,2
Östergötland	3,3	-3	-2,7	4,2
Jönköping	6,2	-0,7	-12,5	5,9
Kronoberg	5,9	0,6	-13,8	10,5
Kalmar	-0,1	1,6	-10,6	8,3
Gotland	0,6	-3,7	-1,6	2,4
Blekinge	2,2	-3,8	-7,7	7,6
Skåne	7,6	-4,8	-4,8	6,7
Halland	0,8	3,3	-8,8	9,4
V. Götaland	2,6	-1,3	-6,4	6,8
Värmland	0,3	0	-10,6	9,4
Örebro	1,5	-2,1	-6,4	8,6
Västmanland	3,7	-2,8	-8,9	9,8
Dalarna	-0,7	-1,6	-9,4	7,3
Gävleborg	-2,3	2,2	-5,4	9,6
Västernorrland	0,4	1,9	-3,5	5
Jämtland	-4,2	5,8	-4	10,8
Västerbotten	-2,5	-0,7	-5,1	6,5
Norrbottn	-1,7	2,3	-15,1	18,7
Riket	3,3	-0,6	-5	6,6

Källa: SCB, Regionalräkenskaper.

Industritunga län drabbades hårdare av krisen

Tidigare i studien har vi lyft fram tillverkningsindustrin, och framför allt den mest exportinriktade delen, som den sektor som drabbats kraftigast av krisen. Figur 24 visar några grundläggande samband kring detta. Den ställer utvecklingen av BRP under krisåret 2009 mot andelen av BRP, genererad från regionens varuproduktion i genomsnitt för åren 2007 och 2008.

Figur 24 Sveriges län, BRP-tillväxt 2009 i förhållande till andel av BRP från varuproduktion 2007/2008, procent

Källa: SCB, Regionalräkenskaperna
(Med varuproduktion avses verksamheter i SNI A01-F43.)

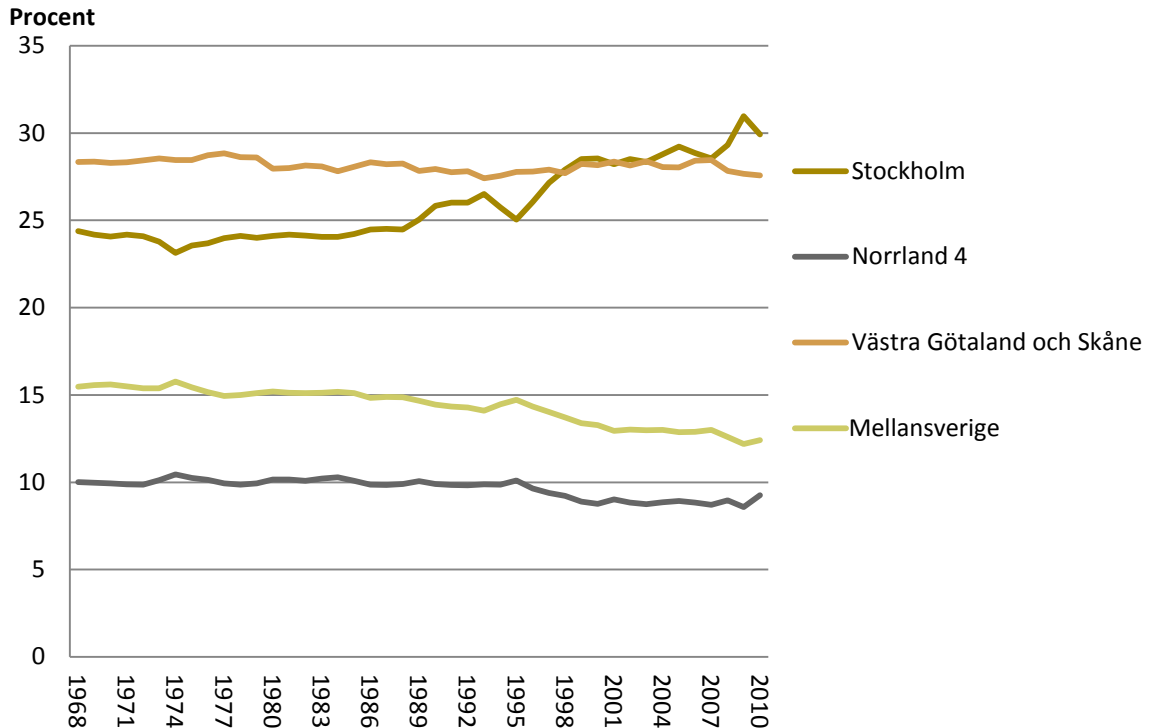
Figuren visar att det finns ett negativt samband mellan andelen varuproduktion i BRP och BRP-tillväxt under 2009. Detta betyder att de län som hade ett relativt större bidrag från tillverkningsindustrin till BRP också upplevde den kraftigaste negativa tillväxten under 2009. Sambandet är dock inte lika tydligt om vi bortser från Norrbotten i figurens översta vänstra del och Stockholm i den nedre högra delen av figuren. Detta betyder att exempelvis de olika länens sammansättning av tillverkningsindustrin kan tänkas spela stor roll. Andelen exportintensiv tillverkningsindustri i det enskilda länet kan exempelvis vara en stor förklaring till var i figuren respektive region positionerar sig. Vi kan ändå konstatera

att Sveriges län upplevde krisen olika, vilket till relativt stor utsträckning tycks ha berott på hur stor andel av regionens ekonomi som förknippas med tillverkningsindustrin.

3.4.2 BRP-utveckling i olika regiongrupper

Ett annat sätt att tydliggöra regionala skillnader och utveckling över tid är att studera olika regiongruppers andel av BNP 1968–2010, vilket görs i Figur 25.

Figur 25 Regiongruppers andel av BNP 1968–2010, län

Källa: Olsson Spjut (2010b) samt SCB, Regionalräkenskaperna.

Figuren visar olika regiongruppers samlade BRP som andel av BNP 1968–2010. Förutom Norrland 4 (de fyra nordligaste länen Jämtland, Västernorrland, Västerbotten samt Norrbotten) har vi valt att också redovisa utvecklingen för Västra Götalands och Skåne län, Mellansverige (Dalarnas Värmlands, Örebro, Västmanlands och Gävleborgs län) samt Stockholms län. Valet av jämförelsegrupper motiveras utifrån att Västra Götalands och Skåne län är relativt nyliga regionbildningar i form av sammanslagningar av tidigare län. Vidare har dessa två storstadslän kommit att ta en relativt stor plats på den regionalpolitiska arenan och i den allmänna debatten. Gruppen Mellansverige omfattar ingen storstadsregion, likt Norrland 4. Stockholms läns andel av BNP redovisas enskilt eftersom den utgör en så stor del av Sveriges ekonomi.

Regiongruppernas andelar av BNP förändrades under 90-talskrisen

Ser vi till läget i inledningen av perioden utgjorde Norrland 4:s andel av BNP cirka 10 procent, medan Mellansveriges andel var drygt 15 procent, Stockholms andel var knappt 25 procent och Skåne och Västra Götalands andel utgjorde sammantaget cirka 28 procent. Under den inledande delen av 1970-talet minskade Stockholms andel av BNP, vilket delvis beror på länets stagnerande befolkningstillväxt under denna tid. Parallellt med

detta upplevde Mellansverige och Norrland 4 en svag andelsmässig ökning. Oavsett detta präglades den tidiga utvecklingen av en påtaglig stabilitet i regionernas andel av BNP. Detta mönster bröts runt 1986 då Stockholms andel förändrades och sedan ökade fram till och med slutåret för perioden. År 1986 kan vi också konstatera att Mellansveriges andel av BNP började minska, vilket också visade sig vara en trendmässig förändring. I samband med 1990-talskrisen finner vi en nedgång i Stockholms andel, men detta var endast en tillfällig situation eftersom tillväxten åter tilltog 1995. År 1997 passerade Stockholms bidrag till Sveriges BNP det sammanlagda bidraget från Västra Götalands och Skåne län. För gruppen Norrland 4 finner vi den motsatta utvecklingen i förhållande till Stockholm, då Norrland 4 från och med 1995 har minskat sin andel av Sveriges BNP. Denna utveckling gäller även Mellansverige och den höll i sig fram till och med slutåret 2010.

Perioden från slutet av 1960-talet till mitten av 1970-talet tycks ha innefattat en mer allmän konvergensprocess mellan länen. Tiden efter 1970-talskrisen och nästan hela 1980-talet präglades av en relativt stabil relation mellan länen. Situationen förändrades dock genom utvecklingen under och efter 1990-talskrisen. Den krisen medförde en trendmässig förändring där Stockholms återhämtning och tillväxt var tydlig, medan utvecklingen i Norrland gick i något av motsatt riktning. Denna utveckling delades i stora stycken med länen i Mellansverige. Övergripande tycks dock Norrland 4 ha upplevt en sämre utveckling i jämförelse med storstadsregionerna från och med 1990-talskrisen.

Norrland och Mellansverige dök under finanskrisen medan Stockholm klarade sig

I början av den aktuella finanskrisen fick Norrland 4 och Mellansverige ett relativt kraftigt tapp gentemot Stockholm. Detta vände dock tillbaka under 2010 genom den kraftiga återhämtningen i de län som drabbats hårdast av krisen. Å andra sidan kan vi konstatera att den allmänna trenden av divergerande utveckling fortsatte, med större skillnad mellan storstadsregionernas och de övriga regionernas bidrag till BNP. Stockholms län hade ingen negativ tillväxt under finanskrisen och tycks ha stärkt sin position som ekonomiskt centrum i Sverige. Dock minskade Stockholms läns andel av BNP mellan 2009 och 2010 med anledning av vissa krisdrabbade läns kraftfulla återhämtning efter krisen. Här är det också viktigt att återigen påminna om finanskrisens anatomi och grundläggande utveckling. Under 1990-talskrisens mer akuta fas upplevde Stockholms län betydande problem, vilket också speglar regionens roll i den offentliga och privata konsumtionen.

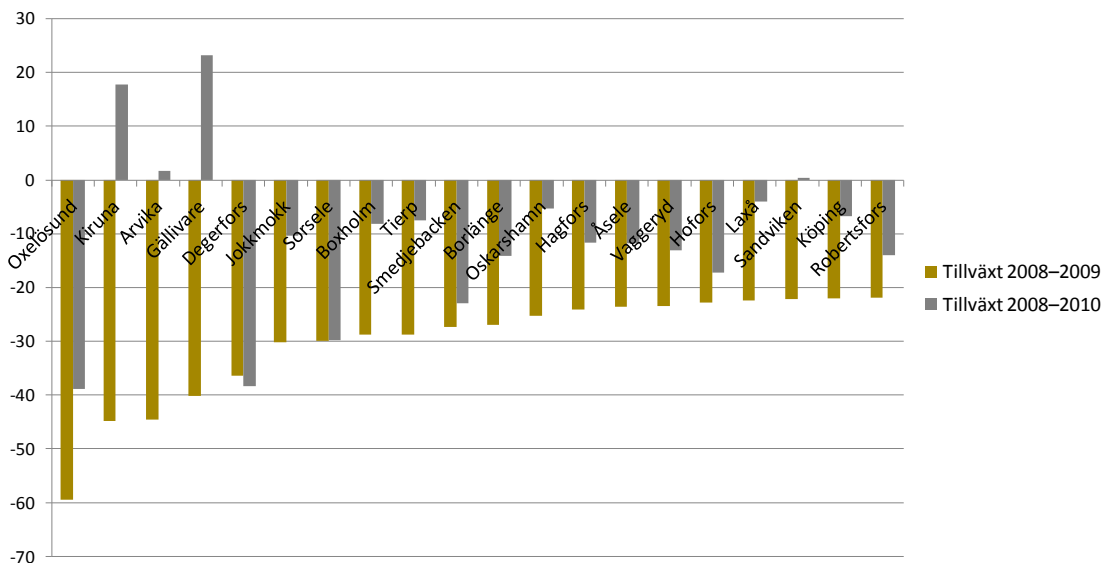
3.4.3 Krisen ur ett kommunalt perspektiv

Detta avsnitt behandlar utvecklingen för kommunernas samlade förädlingsvärden (BRP från produktionssidan) under och efter den akuta krisfasen 2008–2010. Analysen ger en ökad förståelse för krisens dynamik och skapar ett underlag för djupare studier av regionala mönster och policyåtgärder. De källkritiska problemen med BRP-studier ökar dock i och med att man ökar detaljeringsgraden av analysen. Data som används kommer från national- och regionalräkenskaperna, och i detta fall fördelas de på den kommunala nivån. Materialet kan inkludera vissa brister även om de generella trenderna i utvecklingen antas spegla den allmänna utvecklingen i kommunerna. Kommunnivån kan tydliggöra krisens direkta konsekvenser och är därför ett intressant och potentiellt fruktbart studieområde för krisens konkreta konsekvenser och den krispolitik som fördes. I materialet är det också möjligt att indirekt åskådliggöra eventuella strukturella omställningar och kvardröjande konsekvenser av den initiala krisen.

De 20 värst drabbade kommunerna

Vi ska nu studera de 20 kommuner som hade den kraftigaste negativa tillväxten under 2009, samt följa utvecklingen till och med 2010 (Regionalräkenskaperna publiceras med en fördröjning på cirka tre år). Valet av dessa kommuner utgår dels från att 20 kommuner anses vara en relativt överskådlig grupp att hantera i denna typ av översikt, samt att dessa kommuner upplevde mer än 20 procents negativ tillväxt under 2009. Kommunerna finns i de län som enligt den tidigare redovisningen drabbades värst av krisen, sett till BRP-tillväxt. Detta är självfallet naturligt, men det kan vara värt att observera två saker i denna fråga. För det första tydliggörs inomregionala skillnader av krisens djup i olika kommuner, även inom ett och samma län. För det andra är det intressant att observera de enskilda kommunernas återhämtning under 2010, där vi ser relativt stora skillnader även inom samma län. Detta kan vara ett sätt att försöka fånga upp eventuella strukturella bördor som har drabbat kommunerna olika. Även krisens strukturella konsekvenser kan vara geografiskt koncentrerade till vissa kommuner och orter. Figur 26 visar utvalda kommuners BRP-tillväxt mellan 2008 och 2009, samt tillväxten mellan 2008 och 2010. Den sistnämnda utvecklingen har tagits med för att illustrera i vilken utsträckning kommunerna fortfarande var drabbade av krisen 2010.

Figur 26 BRP-tillväxt i 20 kommuner med störst negativ tillväxt 2009 i förhållande till 2008, samt BRP-tillväxt 2008–2010, procent

Källa: rAps

Industritunga kommuner drabbades hårdast

Figur 26 visar de kommuner som drabbades kraftigast av krisen 2009. Den negativa tillväxten sträcker sig från nästan 60 procent i Oxelösund till 22 procent i västerbottniska Robertsfors. De stora siffrorna som uppvisades under krisen innebar att drygt hälften av det samlade förädlingsvärdet försvann från ett år till ett annat. Kiruna, Arvika, Gällivare samt Degerfors är vid sidan av Oxelösund kommuner som upplevde en negativ utveckling på mer än 35 procent. Ser vi tillväxten under perioden 2008–2010 var det fyra kommuner som uppvisade en positiv tillväxt (Kiruna, Arvika, Gällivare och Sandviken). I detta fall kan vi särskilt observera gruvorterna Kiruna och Gällivares remarkabla utveckling, där tillväxten över hela perioden var omkring 20 procent. Detta innebar också att Kiruna upplevde en tillväxt 2010 i förhållande till nivån 2009 på 113 procent. De stora kasten har

självfallet att göra med kommunens speciella struktur och gruvnäringens specifika förutsättningar på en global marknad. Man kan sammantaget konstatera att kassen i mellanregional och inomregional utveckling har varit stora, och svängningarna var kraftiga i både ett nationellt och ett internationellt perspektiv.

De övriga kommunerna upplevde en negativ tillväxt under perioden 2008–2010. Detta är något som delvis skiljer sig från länens relativt kraftiga återhämtning efter den direkta krisen 2009. Här tycks vissa kommuner ha upplevt ett mer utdraget krisförlopp som troligtvis hade både strukturella orsaker och konsekvenser. Kommuner såsom Oxelösund, Degerfors, Boxholm och Borlänge hade en negativ tillväxt på mer än 20 procent under perioden, och den utvecklingen skiljer sig tydligt från respektive läns utveckling. Detta väcker frågor om de enskilda kommunernas egenskaper i form av industri- och sysselsättningsstruktur och på längre sikt frågor om strukturuomvandlingskonsekvenser. Vid en första analys av kommunala egenskaper finner vi vissa markörer som går igen bland de 20 kommunerna och som kan länkas till den nationella utvecklingen som rapporten i övrigt fokuserar på. En första observation är att samtliga kommuner har en relativ övervikt mot enskilda branscher: gruvindustri (Kiruna och Gällëvare), energi (Jokkmokk och Oskarshamn) samt tillverkningsindustri och specifikt branscher som innefattar järn- och stålproduktion. Mönstret som sammanlänkar kommunerna kan med andra ord också generellt kopplas till exportindustrins problem inom ramen för krisen. Det tycks finnas en viss diskrepans mellan den nationella återhämtningen inom råvaru- och tillverkningsindustrin och utvecklingen i de flesta av de studerade kommunerna. Detta bildar självfallet underlag för fortsatta studier av de enskilda kommunernas förutsättningar och upplevelser av krisförloppet. Dock ligger detta utanför rapportens direkta syfte, utan vi ville bara beskriva eventuella inomregionala skillnader i ett första steg. Skillnader kan dock vara centrala för en ökad förståelse av krisens dynamik och strukturella konsekvenser i mötet mellan ekonomisk/industriell utveckling och politiska möjligheter för krisprevention och effektiva krisåtgärder.

4 Avslutande diskussion

Finanskrisen blev för svenskt vidkommande en djup men kortvarig nedgång som var koncentrerad till framför allt tillverkningsindustrin, där motor- och fordonsindustrin drabbades särskilt hårt. Även investeringarna (såväl lagerinvesteringar som realinvesteringar) föll kraftigt och exporten minskade. Finanskrisen kom dock att begränsas till dessa områden. Den inhemska efterfrågan hölls uppe genom hushållens konsumtion och de offentliga konsumtionsutgifterna. I den meningen kan man möjligen se den senaste finanskrisen som en kris där inhemska svenska förhållanden spelade en tämligen begränsad roll. Men svensk ekonomi är i hög grad öppen och exporten central, och därför ledde den internationella och finansiella kollapsen till en av de kraftigaste konjunkturedgångar som svensk ekonomi har upplevt. Detta belyser den internationella utvecklingens betydelse för hur svensk konjunktur kommer att utvecklas under de närmsta åren. Det fria fallet i världsekonomin avstannade och Sverige fick en kraftfull återhämtning, men trots det finns det i skrivande stund flera faktorer i den internationella ekonomin som dämpar konjunkturen, framför allt skuldbördan för stater i olika europeiska länder och i USA. Skuldskriserna kan delvis härledas till finanskrisen 2008 och åtgärderna i samband med denna, men trots att fyra år har gått är det svårt att definitivt säga vilka långsiktiga konsekvenser denna kris har fått för svensk ekonomi. Däremot går det att dra några slutsatser kring de strukturella förändringar som svensk ekonomi upplevde i samband med finanskrisen.

Först lyfter vi fram tillverkningsindustrin som var en av de hårdast drabbade branscherna i ekonomin. Trots en snabb återhämtning var produktionsvolymerna 2012 fortfarande lägre än före finanskrisens utbrott, och nedgången är ännu mer framträdande gällande sysselsättningen. Tillverkningsindustrins andel av BNP hade minskat något åren före krisen men denna tendens förstärktes sedan under krisen. Då detta är en exportberoende sektor blir frågan om de strukturella effekterna för svensk industri helt synliga först när den internationella konjunkturåterhämtningen blir mer stabil. Även nedgången före krisen kan diskuteras utifrån ett antal perspektiv. Bilden blir något annorlunda om tillverkningsindustrins produktion studeras i fasta priser, alltså volymutvecklingen. När det gäller volymen växte tillverkningsindustrin betydligt fortare än BNP, vilket indikerar en stigande andel av BNP. Denna diskrepans beror, vilket diskuteras utförligare i rapporten, på en olikartad prisutveckling mellan sektorer där den exportberoende tillverkningsindustrin har upplevt en svagare prisutveckling jämfört med övriga sektorer. En förklaring till detta går att finna i den relativt högre produktivitetens utveckling som industrisektorn uppvisade under åren fram till krisen. Därmed kan inte den senaste krisen tolkas som en produktionskris på grund av långsiktiga felinvesteringar och förlegad produktionsteknik. I stället stämmer bilden bättre med en kollapsande internationell efterfrågan, framför allt då produktionsvolymerna föll kraftigt och återhämtades så pass snabbt.

Produktivitetstillväxt är dock en problematisk indikator på strukturell förändring eftersom ett företag och en bransch kan uppleva en snabb produktivitetstillväxt men ändå få minskad betydelse om de samtidigt upplever en avtagande efterfrågan på sina produkter. Till detta hör även sambandet mellan stigande produktivitet och fallande relativpriser. Företag med snabb produktivitetstillväxt ser ofta priserna på sina produkter falla (relativt sett), vilket på sikt kan skapa lönsamhetsproblem. Bilindustrin är en industri som åren före krisen upplevde stigande produktivitet och sysselsättningen hölls på stabila nivåer. Ändå drabbades företagen hårt av krisen, vilket är i linje med en kris som är skapad av ett kraftigt fall i efterfrågan och inte ett tecken på teknisk stagnation. Denna bransch kan dock

möjligan kännetecknas av överproduktion på internationell nivå och fler blickar vänds mot Asien och Kina som en framtidsmarknad. Om vi får en fortsatt svag efterfrågeutveckling internationellt i denna sektor kan den få problem i framtiden, trots sin goda produktivitetsutveckling.

Sysselsättningen inom tillverkningsindustrin sjönk under perioden, både i samband med den så kallade IT-krisen i början av 2000-talet och med den senaste finanskrisen. Detta gäller dock inte produktionsvolymernas utveckling. Under 2011 fanns få tecken på en snabb återhämtning när det gäller sysselsättningsvolymerna, men även här får man vara försiktig med slutsatser om tillverkningsindustrins minskade betydelse. Personalminskningen inom tillverkningsindustrin kan bero på att företagen i stället tog hjälp av bemanningsföretag i konjunkturuppgången, för personaluthyrning är en växande bransch. Detta får då även konsekvenser för arbetsproduktivitetens utveckling inom olika branscher eftersom statistiken kan ge sken av att företagen inom tillverkningsindustrin använde mindre personal än vad de faktiskt gjorde i sin produktion. Tjänstesektorn står då för mer av arbetsinsatsen till industrin, och produktivitetsvinsterna uppstår inom tillverkningsindustrin. Svenska industriföretags outsourcing och inköp av tjänster genererar dock inte enbart arbetstillfällen i den svenska tjänstesektorn eftersom en del av dessa importerar. När den svenska exporten föll så minskade t.ex. även importen, vilket möjligen kan tolkas som att industrin stod för ett minskat inköp av producenttjänster från utlandet. Outsourcing är dock i sig inget negativt eftersom internationell handel och specialisering har en positiv effekt på tillväxten.

Den sektor som har uppvisat störst ökad betydelse är den privata tjänstesektorn. Dess andel av BNP steg både före och efter krisen, och sysselsättningstillväxten under perioden är koncentrerad till denna sektor. Tillväxten var starkast för branscherna privata konsult- och stödtjänster samt utbildning, vård och sociala tjänster. Denna ökning framträder när sektorn studeras utifrån både löpande och fasta priser, och tillväxten blir än mer framträdande man studerar sysselsättningen. Branscherna utbildning, vård och sociala tjänster stod för en fjärdedel av sysselsättningstillväxten inom den tjänsteproducerande sektorn. Denna tillväxt har delvis skett genom en omallokering från den offentliga sektorn till den privata genom olika institutionella förändringar som är kopplade till avregleringar av tidigare offentliga monopol. Detta märks tydligt eftersom den offentliga sektorns produktionsvolym har utvecklats långsammare än de offentliga konsumtionsvolymerna.

Även privata konsult- och stödtjänster stod för en stor del av sysselsättningstillväxten i den tjänsteproducerande sektorn. Här kan fenomenet som outsourcing och personaluthyrning vara viktiga komponenter i sektorns tillväxt. Tjänstesektorn uppvisade generellt en arbetsproduktivitetstillväxt i linje med ekonomin som helhet, men variationerna inom branschen var stora och exempelvis detalj- och grossisthandel och informations- och kommunikationsverksamhet hade hög arbetsproduktivitetstillväxt. Samtidigt hade branschen för utbildning, vård och sociala tjänster en negativ produktivitetsutveckling trots att den uppvisat högst sysselsättningstillväxt. Slutligen har den offentliga sektorn haft långsammast produktionsutveckling och ett stigande relativpris. Därmed var sektorns andel av den totala produktionen konstant medan volymutvecklingen var betydligt långsammare än BNP-utvecklingen. Här finns det dock problem med hur offentlig produktion hanteras i nationalräkenskaperna eftersom kvalitetsförbättringar inom produktionen inte fångas upp.

En ytterligare dimension som lyfts fram i rapporten är den obalanserade tillväxten inom svensk ekonomi som sedan mitten av 1990-talet har haft en historiskt hög nivå på nettoexporten – omkring 7 procent av BNP. Därmed har omvärlden fungerat som ett

draglok för den svenska ekonomin eftersom den inhemska konsumtionen har vuxit något långsammare än BNP. Den svenska tillväxten har alltså inte varit lika konsumtionsdriven som många andra länders.

Ur ett strukturellt perspektiv kan man lyfta frågan kring en lång och utdragen internationell kris i spåren av skuldkriserna i omvärlden. Ett scenario är att de länder som under en period har haft stora underskott i sin handelsbalans minskar sin import genom återhållen konsumtion. Detta kan då leda till en situation med långsammare utveckling av den internationella efterfrågan, vilket i sin tur kan få negativa effekter för svensk ekonomi som sedan krisen i början av 1990-talet har varit exportdriven i stor utsträckning.

Vid en första anblick framträder inga direkta stora strukturelländringar men krisen slog hårt mot tillverkningsindustrin och då främst industrin för motorfordon. Denna bransch kan dock förändras under de kommande åren och den internationella efterfrågeutvecklingen blir då central. Vi vill också lyfta fram det faktum att den inhemska ekonomin och framför allt det svenska finansiella systemet inte kollapsade. Finanskrisen innebar en djup nedgång mellan 2008 och 2009, men den blev tämligen kortvarig och svensk ekonomi återhämtade sig tämligen snabbt via exporten och investeringarna så snart det internationella finansiella systemet hade stabiliserats och den internationella efterfrågan åter steg. Utifrån en historisk jämförelse kan man se att den senaste finanskrisen hade stora likheter med framför allt 1930-talsdepressionen, men i dagens ekonomi sprids kriser mycket snabbare än tidigare. Konsekvenserna hade dock varit större om krisen utvecklats till en mer inhemska kris såsom den på 1990-talet. Därmed kan faktorer såsom fri växelkurs, ökade offentliga konsumtionsutgifter och en politik som stabiliserade det svenska finansiella systemet ha varit avgörande för att Sverige inte drabbades av en mer utdragen kris likt andra länder runt om i framför allt Europa.

5 Litteraturförteckning

- Anderson, L-F. & Lindmark, M. (2008), *Is Structural Change Speeding Up? The case of Sweden 1850-2000*, Scandinavian Economic History Review, 56:3 ss. 192-208.
- Andersson, L-F. (2006), *Tar jobben slut? En analys av sambandet mellan arbetsproduktiviteten och sysselsättningsstillväxt i svenskt näringsliv*, Stockholm: ITPS A2006:012.
- Brenner, R. (2002), *The boom and the bubble*, New York: Verso.
- Eichengreen, B. (2007), *The European Economy Since 1945*, Princeton: Princeton University Press.
- Galbraith, K. (1997), *Den stora börskraschen*, Stockholm: Ordfront.
- Gordon, R.J. (2000), *Interpreting the "One Big Wave" in U.S. Long-term Productivity Growth*, i Van Ark m.fl., *Productivity, Technology and Economic Growth*, Boston: Kluwer Academic.
- Korpi, W. (1992), *Halkar Sverige efter?*, Stockholm: Carlsson.
- Krugman, P. (2012), *End this depression now!*, New York: W.W. Norton.
- Lindmark, M. & Vikström, P. (2004), *På cykeltur i svensk ekonomisk historia? Strukturomvandling tillväxt och teknisk förändring i svensk ekonomi 1870-1990*, Historisk tidsskrift, nr 4.
- Lindmark, M. & Vikström, P. (2002), *The determinants of structural change: transformation pressure and structural change in Swedish Manufacturing Industry 1870-1993*, European Review of Economic History, Vol. 6, ss. 87-110.
- Ljungberg, J. (1990), *Priser och marknadskrafter i Sverige 1885-1969: en prishistorisk studie*, Lund: Ekonomisk-historiska föreningen.
- Lundberg, E. (1994), *Ekonomiska kriser förr och nu*, Stockholm: SNS förlag.
- Olsson-Spjut, F. (2010a), *BRP i Norr – utveckling och trender. Bruttoregionproduktens utveckling i Norrlandslänet 1968-2007*, CERUM Report Nr 21.
- Olsson-Spjut, F. (2010b), *Beräkning av historisk BRP. Beräkning av bruttoregionprodukter 1968-1992: beräkningsmetod och data*, CERUM Report Nr 20.
- Krantz, O & Schön, L. (2007), *Swedish Historical National Accounts 1800-2000*, Lund Studies in Economic History, No. 41.
- Rogoff, K.S. & Reinhart, C. (2010), *Annorlunda nu? Åtta sekel av finansiell dårskap*, Stockholm SNS Förlag.
- Sandelin, B. (2005), *Vad är BNP?*, Stockholm: SNS förlag.
- Schön, L. (2006), *Tankar om cykler*, Stockholm: SNS förlag.
- Schön, L. (2007), *En modern svensk ekonomisk historia*, Stockholm: SNS förlag.
- Stanfors, M. (2007), *Mellan arbete och familj. Ett dilemma för kvinnor i 1900-talets Sverige*, Stockholm: SNS förlag.

- Svanlund, J. (2010), *Svensk och finsk upphinnartillväxt. Faktorpris- och produktivitetstjämnning mellan Finland och Sverige 1950-2000*, Umeå Studies in Economic History, No. 38.
- Svensson, R. (2012), *Outsourcing och offshoring av producenttjänster – förklaringar och effekter*, i Jordahl, Henrik, *Den svenska tjänstesektorn*, Lund: Studentlitteratur.
- Tillväxtanalys (2010), *Tjänstesektorns storlek – sysselsättning, produktivitet, förädlingsvärde andel av BNP andel av export med särskilt fokus på KIBS*, Tillväxtanalys, Working paper/PM 2010:14.
- Vikström, P. (2002), *The Big Picture. A historical National Account Approach to Growth, Structural Change and income distribution in Sweden 1870-1990*, Umeå Studies in Economic History, No. 26.

Tillväxtanalys, myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, är en gränsöverskridande organisation med 60 anställda. Huvudkontoret ligger i Östersund och vi har verksamhet i Stockholm, Brasilia, New Delhi, Peking, Tokyo och Washington D.C.

Tillväxtanalys ansvarar för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser och därigenom medverkar vi till:

- stärkt svensk konkurrenskraft och skapande av förutsättningar för fler jobb i fler och växande företag
- utvecklingskraft i alla delar av landet med stärkt lokal och regional konkurrenskraft, hållbar tillväxt och hållbar regional utveckling

Utgångspunkten är att forma en politik där tillväxt och hållbar utveckling går hand i hand. Huvuduppdraget preciseras i instruktionen och i regleringsbrevet. Där framgår bland annat att myndigheten ska:

- arbeta med omvärldsbevakning och policyspaning och sprida kunskap om trender och tillväxtpolitik
- genomföra analyser och utvärderingar som bidrar till att riva tillväxthinder
- göra systemutvärderingar som underlättar prioritering och effektivisering av tillväxtpolitikens inriktning och utformning
- svara för produktion, utveckling och spridning av officiell statistik, fakta från databaser och tillgänglighetsanalyser

Om Working paper/PM-serien: Exempel på publikationer i serien är metodresonemang, delrapporter och underlagsrapporter.

Övriga serier:

Rapportserien – Tillväxtanalys huvudsakliga kanal för publikationer.

Statistikserien – löpande statistikproduktion.

Svar Direkt – uppdrag som ska redovisas med kort varsel.